

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **Наукові засади професійної підготовки майбутніх фахівців
засобами іноземної мови**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0119
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньої програми Педагогіка вищої школи
Є. А. Позднякова

Керівник доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
доцент, к.психол.н. Овсяннікова В. В.

Рецензент доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
доцент, к.філос.н, Іванова Л.С.

Запоріжжя

2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІНОЗЕМНІ МОВИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ.....	10
1.1. Іноземна мова як специфічна навчальна дисципліна вищої школи.....	10
1.2. Місце іноземних мов серед навчальних курсів у закладах вищої освіти...	16
1.3. Мета і завдання викладання іноземних мов у закладах вищої освіти.....	28
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ І МІСЦЕ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	41
2.1. Специфіка викладання іноземних мов на факультетах журналістики.....	41
2.2. Іноземні мови у сфері інтересів майбутніх фахівців у галузі журналістики.....	57
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. На початку третього тисячоліття Україна переживає складний період трансформації суспільного розвитку й радикальних перетворень у галузі освіти, намагаючись вийти на рівень європейських та світових стандартів і приєднатись до Болонської конвенції, тому дослідження в галузі педагогічної науки відрізняються спрямованістю на реформування системи освіти в Україні у відповідь на геополітичну ситуацію в світі, що постійно змінюється, на нові виклики XXI століття та зміни в житті й свідомості громадян.

Інтеграційні та міграційні процеси, глобалізація та європейська інтеграція України вимагають володіння іноземними мовами як засобом спілкування та вирішення сумісних проблем. В умовах, що склалися на рівні міжнародних відносин, оволодіння іноземними мовами передбачає не тільки знання власне мови – лексичного запасу, граматичних структур, синтаксису, але й наявність так званих фонових знань про країни, мова яких вивчається, а також норм поведінки, стилів професійного спілкування, реалій повсякденного життя.

В Україні на рівні державних документів (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті) мовна освіта визнана одним з найголовніших складників вищої освіти. Без володіння іноземними мовами неможливо реалізувати соціальну та професійну мобільність людини. Наразі суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль мовної освіти в сучасному інформаційному світі. Реформування вищої школи України в контексті Болонського процесу зумовлює необхідність удосконалення й підвищення рівня якості мовної освіти, оскільки без володіння студентом принаймні однією іноземною мовою неможливо забезпечити виконання основних положень Болонської декларації: адаптація до норм і стандартів європейського освітнього простору, мобільність, професійна конкуренція матимуть місце лише за умови

знання випускниками університетів іноземної мови та сформованих практичних навичок комунікативної поведінки у відповідних ситуаціях академічного, професійного та повсякденного спілкування. Таким чином, актуальність теми магістерського дослідження пов'язана з необхідністю аналізу ролі і місця іноземних мов у структурі професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти України.

Ступінь розробленості проблеми. Проблемам навчання іноземної мови за професійним спрямуванням присвячені наукові дослідження низки вчених: І. Бермана, Т. Серової, С. Фоломкіної, Р. Robinson, В. Coffey, R. Bolitho. Сучасні методики викладання іноземних мов представлені у наукових працях М. Ариян, В. Бухбіндера, Є. Верещагіна, М. Давидової, І. Зимньої, С. Тер-Мінасової, Г. Китайгородської, В. Костомарова, М. Корочкіної, В. Топалової, Ю. Пассова, О. Тарнопольського, С. Кожушко та ін.

Однак у практиці викладання іноземних мов за професійним спрямуванням у вищих закладах освіти існує низка протиріч. До них відносимо: потребу суспільства у фахівцях з вищою освітою, які добре володіють принаймні однією іноземною мовою, і ставлення до іноземної мови як непрофільюючої дисципліни в багатьох вищих навчальних закладів; визнання суспільством необхідності підготовки майбутніх спеціалістів до міжнародної співпраці й відсутність відповідних соціально-педагогічних умов для формування й розвитку навичок міжкультурного спілкування; традиційне вивчення граматики, лексики, навчання перекладу на заняттях з іноземної мови та необхідність формування практичних навичок іншомовного спілкування з урахуванням фонових знань про країну і мову; відсутність системного зв'язку між професійною та іншомовною підготовкою студентів у закладах вищої освіти. Ці протиріччя і склали проблему нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі позицій іноземної мови в структурі професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти України.

Об'єкт дослідження: іноземні мови в системі вищої освіти.

Предмет дослідження: іноземні мови в структурі професійної підготовки

студента.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що необхідність удосконалення й підвищення рівня якості мовної освіти спричинює зміни статусу дисципліни «іноземна мова» в структурі професійної підготовки сучасного спеціаліста, викликає потребу в міжпредметній координації фахових дисциплін і іноземної мови для зростання ефективності процесу навчання професійно спрямованої іноземної мови, змінює роль іноземної мови у сфері професійних інтересів майбутніх фахівців.

Завдання дослідження:

1. Виявити місце і статус дисципліни «іноземна мова» серед інших навчальних курсів у системі вищої освіти.
2. Проаналізувати специфіку іноземної мови як навчальної дисципліни.
3. Визначити головну мету і завдання викладання іноземних мов у закладах вищої освіти.
4. Дослідити особливості викладання іноземної мови на факультетах журналістики у закладах вищої освіти.
5. Експериментально дослідити та виявити роль і значення іноземної мови у сфері інтересів майбутнього фахівця у галузі журналістики.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки висунутої гіпотези використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів наукового дослідження**.

Теоретичні методи: вивчення й аналіз педагогічної, психологічної, лінгвістичної та методичної літератури з теми дослідження; аналіз навчальних програм, які використовуються в даний час у системі навчання іноземних мов студентів нефілологічних спеціальностей; аналіз підручників та навчальних посібників у контексті комунікативного підходу до навчання іноземної мови.

Діагностичний метод: анкетне опитування.

Метод математичної обробки кількісних даних.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що проведено аналіз статусу дисципліни «іноземна мова професійного спрямування» у

структурі професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти на прикладі студентів факультетів журналістики.

Практична значимість дослідження полягає в поліпшенні організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних, управлінських умов організації навчально-виховного процесу при викладанні іноземних мов за професійним спрямуванням на факультетах журналістики.

РОЗДІЛ 1

ІНОЗЕМНІ МОВИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

1.1. Іноземна мова як специфічна навчальна дисципліна вищої школи

Сучасний розвиток Європи позначений процесами інтернаціоналізації і глобалізації, в основі яких спільне розуміння майбутнього, прагнення до розвитку демократичного громадянського суспільства. Поглиблення взаєморозуміння, зміцнення демократії та соціальної згуртованості відбувається на основі спільних цінностей і стандартів, що стають невід'ємною частиною само усвідомлення громадян.

Просування фундаментальних прав і свобод громадян гарантує подальший розвиток демократії в Європі, сприяння розвитку взаєморозуміння між представниками різних культур і народів формує стабільну основу для вирішення викликів сучасності і майбутнього [5, 18].

Система загальноєвропейської інтеграції будується на співпраці міжурядових, громадських, професійних, студентських, соціальних організацій, які працюють в різних галузях з метою об'єднання заради майбутнього.

Важливу роль в цьому процесі відіграє система освіти, метою якої є формування нової генерації молоді, яка, поділяючи цінності демократичного суспільства, поважає культуру, релігію та світосприйняття інших народів, вільно володіє кількома європейськими мовами, що забезпечує основу для динамічного розвитку і самореалізації в освітньому та професійному відношенні на території об'єднаної Європи. Тому основним завданням Ради Європи є створення умов для забезпечення рівного доступу всіх членів суспільства до якісної освіти, що здійснюється на засадах демократичного, гуманістичного навчання.

Демократизація системи освіти розглядається як залучення всіх організаторів і учасників педагогічного процесу до активної постановки та розв'язання актуальних завдань навчання і виховання, забезпечення умов для обміну думок між педагогами, учнями, батьками, громадськістю, вільного внесення пропозицій, формування новаторських ідей, інноваційних підходів та шляхів їх реалізації.

Гуманізація і гуманітаризація системи освіти є засобом формування нової генерації європейської молоді, основними ознаками якої є мобільність, культурна, мовна та релігійна толерантність, професійність, відкритість, відданість загальнолюдським цінностям та інше.

Базовими положеннями гуманістичного навчання, започаткованого в Америці в 60-і роки ХХ століття вченими (Р. Мей, А. Маслоу і К. Роджерс), є ставлення до людини як до найвищої світової цінності, унікальної, неповторної особистості, що передбачає визнання права кожної людини на вибір і власний шлях. Найціннішою властивістю людини є її намагання розвивати свої потенційні творчі можливості, вдосконалювати себе, керувати власним розвитком. Вільний вибір – основа розвитку особистості і позитивних особистісних змін. Умовою гуманізації стосунків є позитивне сприйняття іншої людини, вміння вислухати, співпереживати, висловити щире ставлення [71, 354].

Особлива увага звертається на те, що гуманістичне навчання – це не лише метод, а сукупність цінностей, особлива педагогічна філософія, пов'язана з особистісним способом існування людини. У таку систему цінностей входять переконання в особистій гідності кожної людини/учня, значущості здійснення вільного вибору і відповідальності за його наслідки, задоволення навчанням як творчістю. Акцент переноситься з традиційного навчання як трансляції інформації, на учіння, в процесі якого вчитель надає учням допомогу в здобутті, осмисленні інформації, формуванні та застосуванні певних компетенцій [2, 7].

В. Краєвський виділяє три аспекти гуманітаризації. Перший можна ви-

значити як нагромадження у змісті навчання знань про людину, людство й людяність, виділення гуманітарного аспекту всіх навчальних предметів. Це завдання розв'язується в процесі конструювання навчального плану і побудови відповідних навчальних предметів. Другий аспект – поліпшення якості викладання гуманітарних предметів, що означає, насамперед, подолання сциєнтистського підходу. Нарешті, третій аспект передбачає гуманізацію викладання негуманітарних предметів, що означає, що кожний предмет негуманітарного циклу реалізовуватиме, у числі інших, також і функцію формування творчих здібностей студентів, їх емоційної сфери й ціннісних орієнтацій [34, 6].

Мова, як основний засіб спілкування, виконує роль інструменту, що забезпечує мобільність, ефективний обмін, поглиблення взаєморозуміння і взаємозбагачення представників різних культур багатонаціональної Європи. Мовна політика розглядається як засіб формування культурної та релігійної толерантності особистості [4, 88].

Акцент в розвитку мовної політики ставиться на багатомовності (плюралінгвізмі) – формуванні здатності до вивчення та використання протягом життя більш ніж однієї іноземної мови, збільшення мовного репертуару людини з метою розширення можливостей спілкування та взаємодії з представниками різних культур.

Здатність до розвитку плюралінгвізму, розширення мовного репертуару, забезпечується завдяки тому, що мови вивчаються та застосовуються не ізольовано, а інтегровано, що викликає їхній взаємовплив, поглиблює комунікативні компетенції.

Протягом останніх сімнадцяти років Рекомендації Ради Європи із забезпечення плюралінгвізму втілюються в ряді проектів, спрямованих на підвищення статусу та професійної компетентності вчителів, поглиблення зв'язку між теорією і практикою викладання мов, розробку та впровадження інноваційних навчальних технологій, методик, навчально-методичних матеріалів, створення прозорої системи оцінювання рівня

володіння мовою [30, 85].

Володіння сучасними європейськими мовами, поглиблення багатомовної культури, освіти і практики молоді європейських країн створює кращі умови для мобільності, повноцінної участі в сучасних і майбутніх спільних освітніх/професійних проектах, забезпечує рівні можливості інтегрування в загальноєвропейське суспільство. В цьому контексті вагомої освітньої цінності набуває мовна толерантність, позитивне сприйняття різноманітності народів та культур [70, 175].

Мовна освіта розглядається як джерело забезпечення рівних можливостей для особистісного, освітнього та професійного розвитку учнів, доступ до джерел інформації і міжкультурного спілкування через вивчення та опанування іноземних мов [15, 63].

Участь Міністерства освіти і науки України в Проектах Ради Європи визначається необхідністю ґрунтовного аналізу національної системи мовної освіти, вдосконалення механізмів ефективного формування основних компетенцій учнів, співвіднесення вітчизняних підходів до змісту освіти із загальноєвропейськими, потребою в організації і проведенні заходів із розвитку мовної політики в Україні [52, 8].

Виходячи з цього, проектна робота спрямовується на забезпечення вдосконалення професійної компетентності викладача, поліпшення умов організації навчально-виховного процесу з іноземних мов, впровадження ефективних навчальних та тестових методик, інноваційних освітніх технологій, удосконалення навчально-методичних матеріалів з іноземних мов. У ході проектної діяльності здійснюється аналіз та узгодження нормативно-правової та навчально-методичної бази освіти України із загальноєвропейськими стандартами, вимогами та критеріями, що є основою якісної підготовки молоді до сприйняття багато культурної та мовної розмаїтості сучасної Європи [56, 173].

Відповідно до внесених змін здійснюється розробка та запровадження узгоджених програм, нових підходів до оцінювання і тестування учнів,

запроваджуються нові ефективні методики навчання, удосконалюються навчально-методичні матеріали.

Основні принципи мовної політики Ради Європи – це сприяння розвитку:

- плуралінгвізму (здатності спілкуватись протягом життя кількома мовами залежно від ситуації і потреб);
- лінгвістичної розмаїтості (Європа є багатонаціональною і багатомовною, всі її мови є однаково цінними як засіб спілкування і виразу ідентичності, право на використання рідної мови гарантується);
- взаєморозуміння (вивчення мов є основною умовою здійснення міжнаціонального спілкування і сприйняття культурних особливостей інших народів);
- соціальних процесах багатомовного суспільства стає можливою за умови розпитку плуралінгвістичної компетенції громадян);
- навчання протягом життя (розвиток мовних стратегій та компетенцій допомагає здійсненню тривалого навчання протягом життя);
- соціальної згуртованості (рівність можливостей розвитку всіх громадян через освіту, подальшу професійну діяльність, мобільність, доступ до інформації та культурних цінностей залежить від доступу до мовної освіти протягом життя) [38, 83].

Зміни у структурі міжнародних відносин сприяють переосмисленню мети вивчення іноземних мов у вищій школі, формуванню додаткової мотивації до оволодіння іноземною мовою як засобом міжнародного спілкування. У період оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства та розширення міжнародних зв'язків з огляду на стратегічну мету нашої держави – інтеграцію в європейське співтовариство, об'єктивний рівень фахової підготовки майбутнього спеціаліста з журналістики, політичних наук, економіки, правознавства, соціальної роботи тощо визначається сформованістю його професійних та особистісних якостей, серед яких володіння соціокультурними знаннями та розвинуті вміння міжкультурного спілкування посідають особливе місце.

Реформа освіти на засадах гуманістичного навчання потребує перебудови алгоритму стосунків «вчитель – учень» і стилю взаємодії з учнями. Основними рисами стосунків вчителя з учнями мають стати відкритість, щирість, довіра, розуміння, віра в здібності і можливості учня, повага до особистості.

На думку В. Козакова, компетентність викладача – це його актуалізована активна спроможність реалізувати всі компоненти спільної діяльності навчання (цілі, мотиви, планування, організація), яка зумовлюється його знаннями, навичками, уміннями, засвоєними видами і способами навчання та предмета викладання, а також здібностями та психічними властивостями (темперамент, риси, спрямованість особистості) [28, 90].

Процеси, що відбуваються в освітньому просторі України, уможливили ситуацію, за якої викладачеві надається право і можливість самостійно обирати модель побудови курсів навчання будь-якого академічного предмета, у тому числі й іноземної мови, вибирати підручники, навчальні посібники та інші засоби навчання. За таких умов викладач справді відчуває себе рівноправним господарем в організації навчального процесу, оскільки, покладаючись на власний професійний досвід і враховуючи об'єктивні та суб'єктивні чинники цього процесу, він сам забезпечує себе всім необхідним, що, як йому уявляється, сприятиме його ефективній діяльності та успішній реалізації поставлених мети і завдань. Саме викладач у нових умовах має адекватно визначитись у розмаїтті методичних концепцій, існуючих підручників та посібників і обрати ті, які найповніше відповідають сучасним освітнім реаліям і умовам, у яких здійснюється навчання іноземної мови в даному вищому закладі освіти. Він також має враховувати основні потреби сучасного етапу соціально-історичного розвитку держави і регіону у фахівцях, які досконало володіли б іноземною мовою, і їхній рівень соціокультурних знань про країну, мова якої вивчається, дав би їм можливість почуватися комфортно в тій країні, яку потрібно було б відвідати з певною метою.

Отже, іноземна мова, на відміну від інших дисциплін, є одночасно і метою, і засобом навчання. Іноземна мова у ролі навчальної дисципліни

відрізняється тим, що навчання їй не підпорядковується завданню оволодіння основами наук, а полягає в оволодінні «новим вербальним кодом як засобом міжкультурного спілкування, інструментом надбання нових знань про світ» [67].

1.2. Місце іноземних мов серед навчальних курсів у закладах вищої освіти

У сучасній вищій школі іноземні мови є дисципліною, що викладається на всіх факультетах і є обов'язковою для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». На факультетах, відмінних від факультетів іноземних мов, вона вивчається за професійним спрямуванням і має назви «англійська мова професійного спрямування», «німецька мова за професійним спрямуванням», «французька мова професійного спрямування» і т.п.

Якщо у середній школі іноземна мова має за мету, з одного боку, вирішувати загальні для усіх предметів цілі освіти, виховання і розвитку, а з іншого – забезпечити учням досягнення передбаченого Державним навчальним стандартом рівня володіння іноземною мовою, то у системі вищої професійної освіти дисципліна «іноземна мова» викладається з орієнтацією на спеціальність студентів, а зростання рівня володіння вивчуваною мовою має відбуватися, на думку науковців, головним чином завдяки усвідомленню ними власних потреб як у її знанні у теперішньому, так і у використанні у майбутній професійній і/чи академічній діяльності [67, 18].

Як зазначають науковці, за умов особистісно-орієнтованого навчання іноземної мови у вищій школі передбачається «визначення студентами місця іноземної мови в майбутній професійній діяльності. Студент буде мати мотивацію у вивченні даного навчального предмета, якщо він усвідомить його цінність, якщо він зрозуміє, що головним призначенням іноземної мови для нього є те, що вона є засобом задоволення його професійних потреб» [16, 136].

На початку нового тисячоліття відбулися значні зміни в реальному житті нашої країни, що знайшло відображення в наукових розробках вітчизняних учених та сприяло формуванню нового ставлення до вивчення іноземної мови та рівнів володіння нею. До таких змін нами віднесено:

1. Визнання англійської мови на початку нового тисячоліття мовою міжнародного спілкування.

2. Швидку зміну ставлення до вивчення іноземної мови на всіх етапах навчання (в початковій, середній та вищій школі). Як наслідок, у всіх школах України започатковано навчання іноземної мови, починаючи з другого класу. Для забезпечення цього процесу вченими і провідними методистами було створено нову Програму для загальноосвітніх навчальних закладів, у якій значну увагу приділено розвитку загальної комунікативної компетенції того, хто вчиться.

3. Україна долучилась до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, які покладено в основу створення програм з іноземної мови для студентів мовних та немовних спеціальностей. У цьому документі надані рівні володіння англійською мовою для різних потреб та дескриптори до них. Введення цих рівнів в українську практику викладання й вивчення англійської мови має підняти якість вивчення та навчання мов і зробити оцінювання рівня володіння мовою прозорим і таким, що визнається у широкому європейському форматі.

4. Провідним документом, яким послуговуються сьогодні викладачі на факультетському рівні університетів для написання робочих програм різних спеціалізацій нефілологічного напрямку, стала Програма з англійської мови для професійного спілкування, створена колективом авторів: Г. Бакаєва, О. Борисенко, І. Зуєнок та ін. за сприяння Британської Ради в Україні та підтримки Міністерства освіти і науки України [68].

5. Програма «Англійська мова для професійного спілкування» дозволяє розробляти навчальні модулі, що відповідають вимогам національної кредитно-модульної системи, яку було запроваджено у вищій освіті як передумову для

приєднання України до Болонського процесу.

Нова Програма з англійської мови для професійного спілкування [68], укладена провідними вітчизняними фахівцями під егідою Міністерства освіти і науки України за сприяння Британської Ради (березень, 2005), надає студентам нефілологічних спеціальностей можливість розвивати іншомовну соціокультурну компетенцію і стратегії, необхідні для ефективного навчання та майбутнього професійного спілкування. Укладачами програми враховані Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою, компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм для кожного окремо взятого напрямку підготовки фахівців та контролю результатів навчання.

Програма є загальною за характером і може використовуватись для різних спеціальностей та спеціалізацій професійної підготовки студентів. Вона дозволяє розробляти навчальні модулі у відповідності до вимог кредитно-модульної системи. Принципи, цілі, завдання, зміст навчання і методика підготовки фахівців відповідають сучасним досягненням лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики навчання іноземних мов.

Програма зорієнтована на «виховання інтересу до культур наших європейських сусідів, розвиток демократичного суспільства, формування відкритості, толерантності й поваги до «несхожості» й відмінностей [68, 4]. У більш широкому європейському контексті вона спрямована не лише на розвиток прагматичної компетенції, але й враховує соціокультурний аспект спільноти, в якій будуть жити й працювати студенти – майбутні фахівці.

Програму з англійської мови для професійного спілкування було розроблено за погодженням з Міністерством освіти і науки України у відповідь на розвиток міжнародних подій, приєднання України до Болонського процесу та інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський освітній простір. Вона також призначена для задоволення мовних потреб студентів вищих навчальних закладів різних спеціальностей, що має сприяти їх мобільності в іншомовному академічному та професійному оточенні. Програма

спрямована на надання викладачам і студентам мовних еталонів у відповідності до рівнів, визначених Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (2001) та на забезпечення нормативної бази у розробці навчальних курсів.

Програмою з англійської мови для професійного спілкування визначено, що мінімально прийнятний рівень володіння англійською мовою для бакалаврів є B2 (незалежний користувач, просунутий).

Критерії для цього рівня Типової програми базуються на:

- дескрипторах, запропонованих Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти;
- вимогах освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників, затверджених Міністерством освіти і науки України;
- конкретних посадових інструкціях, що розроблені та затверджені підприємствами, організаціями, інститутами;
- результатах допроектного дослідження викладання англійської мови для професійного спілкування та опитування фахівців, викладачів та студентів.

Рівень володіння мовою B2, тобто стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра за міжнародно прийнятими рівнями володіння мовою для різних спеціальностей [68, 2], передбачає, що соціолінгвістична та прагматична компетенції мають бути розвинені до такої міри, щоб студенти могли розуміти, як ключові цінності, переконання та поведінка в академічному та професійному середовищі України відрізняються при порівнянні однієї культури з іншими (міжнародні, національні, інституційні особливості). Студенти повинні розуміти корпоративні культури в конкретних професійних контекстах і те, яким чином вони співвідносяться одна з одною [68, 10]. По закінченні курсу студенти зможуть застосовувати міжкультурне розуміння в процесі безпосереднього усного і писемного спілкування в академічному та професійному середовищі, а також належним чином поводити себе й реагувати у типових світських, академічних і професійних ситуаціях повсякденного життя та знати правила взаємодії між людьми у таких ситуаціях (розпізнавання відповідних жестів, спілкування очима, усвідомлення значення фізичної

дистанції та розуміння жестикуляції в кожній з таких ситуацій).

Зміст Програми з англійської мови для професійного спілкування спрямований на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, необхідних для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою.

Розвиток комунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності студентів навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією.

Мовленнєві вміння (говорити, слухати, читати й писати) як важливий складник лінгвістичної компетенції включені до загальних цілей навчання і розвиваються в інтегрований спосіб. Вони визначаються й інтегруються відповідно до мовної поведінки, яка є специфічною для сфер і ситуацій, що відповідають різним видам діяльності.

Лінгвістична компетенція як знання та вміння використовувати мовні одиниці складається з лексичної, граматичної, семантичної, фонологічної, орфографічної та орфоепічної компетенцій. Лексична компетенція складається з лексичних та граматичних елементів. На вибір лексичних елементів впливають академічні та/або професійні сфери і ситуації, в яких вони мають вживатися.

Граматична компетенція як знання та вміння користуватися граматичними ресурсами мови розглядається як цілісний механізм виконання комунікативних завдань у рамках даної ситуації. Мовні функції, необхідні для виконання комунікативних завдань, визначаються контекстом, пов'язаним з навчанням і спеціалізацією.

Семантична компетенція, яка передбачає здатність студента усвідомлювати й контролювати організацію змісту, інтегрується у розвиток

мовленнєвої комунікативної компетенції, оскільки питання змісту посідають центральне місце в комунікації. Відношення слова до його загального контексту, внутрішньолексичні зв'язки, значення граматичних елементів, категорій, структур та процесів, такі логічні зв'язки як наслідковість, пресупозиція, імплікативність мають велике значення в розумінні та продукуванні дискурсу.

Фонологічна, орфографічна та орфоепічна компетенції формуються настільки, наскільки це необхідно для усної та письмової комунікації в рамках академічного й професійного середовища.

Згідно зі Стратегією навчання іноземних мов в Україні, запропонованою Інститутом філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, комунікативна здатність людини поряд з мовною, мовленнєвою, дискурсивною та стратегічною компетенціями ґрунтується також на соціокультурній та соціолінгвістичній компетенції: маються на увазі «знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії» [37, 13].

Для отримання ступеня бакалавра разом з усіма іншими професійними вміннями студент повинен бути здатним ефективно спілкуватись англійською мовою в професійному середовищі, щоб:

- обговорювати навчальні та пов'язані зі спеціалізацією питання для того, щоб досягти порозуміння зі співрозмовником;
- готувати публічні виступи з низки великої кількості галузевих питань, застосовуючи відповідні засоби вербальної комунікації та адекватні форми ведення дискусій і дебатів;
- знаходити нову текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію, що міститься в англійськомовних галузевих матеріалах (як у друкованому, так і в електронному вигляді), користуючись відповідними пошуковими методами і технологією;
- аналізувати англійськомовні джерела інформації для отримання даних, необхідних для виконання професійних завдань та прийняття професійних

рішень;

- писати професійні тексти й документи англійською мовою з низки галузевих питань;

- писати ділові та професійні листи, демонструючи міжкультурне розуміння та попередні знання у конкретному професійному контексті;

- перекладати англійські професійні тексти рідною мовою, користуючись двомовними термінологічними словниками, електронними словниками та програмним забезпеченням перекладацького спрямування.

Відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти та програми з англійської мови для професійного спілкування майбутній бакалавр повинен мати такі вміння професійного спілкування англійською мовою:

1. Брати активну участь у переговорах, презентаціях, лекціях, доповідях, дискусіях за професійною тематикою з повним розумінням співрозмовників.

2. Розуміти рекламу, медіа повідомлення, письмові повідомлення й інструкції з конкретної та загальної тематики.

3. Вільно спілкуватись у професійному оточенні, в тому числі з носіями мови.

4. Детально передавати інформацію з різних джерел.

5. Давати інтерв'ю з мінімальною допомогою репортера, проводити анкетування.

6. Під час презентації давати детальне роз'яснення у широкому діапазоні професійних тем.

7. Бути незалежним читачем складних професійно орієнтованих текстів.

8. Розпізнавати велику кількість термінів за професійною тематикою.

9. Розуміти професійну кореспонденцію, інструкції та нормативну документацію.

10. Писати зрозумілі й детальні тексти, повідомлення, доповіді на різні професійні теми, синтезуючи та оцінюючи інформацію.

11. Робити висновки, анотувати, реферувати лекції, семінари, конференції, текстову інформацію для подальшого використання.

Ще однією необхідною умовою переходу до навчання мови за новою програмою є відповідність навчання європейським стандартам, що має сприяти порушенню стереотипів у сприйнятті представників іншомовної культури та формуванню у студентів толерантного ставлення до чужої культури та цінностей, стилів життя, норм комунікативної поведінки тощо. Тому, як вважає О. Першукова, в процесі формування іншомовної соціокультурної компетенції слід звернути особливу увагу на теми, що відображають:

- загальноєвропейські цінності: свободу, демократію, права людини в суспільстві;
- повагу до загальноєвропейських законодавчих актів про права людини;
- прагнення до збалансованості інтересів представників різних країн і народів Європи, до проведення спільних акцій, спрямованих на розв'язання екологічних, економічних, соціальних і політичних проблем сучасної Європи і світу;
- відкритість і толерантність до представників інших культур, готовність вивчати традиції і звичаї інших народів;
- відмову від упередженого ставлення до іноземців, готовність знайти взаєморозуміння [62, 117].

Європейські стандарти навчання в університеті передбачають, що дві третини навчальної діяльності випадають на самостійну роботу студента: пошук, селекцію й обробку необхідної інформації, зіставлення різних точок зору на одну проблему та шляхи її вирішення, критичне осмислення викладеного матеріалу, вироблення власної думки щодо досліджуваної проблеми тощо. Цей принцип перекликається з європейською концепцією «навчання впродовж усього життя» (life-long learning), оскільки, лише сформувавши у студента позитивне ставлення до вивчення іноземної мови, віру у власні сили оволодіти нею та озброївши його навичками самостійного набуття знань із різних джерел, можна забезпечити подальший саморозвиток та самовдосконалення випускника вищої школи.

Зміст програми спрямовано на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного та професійного середовища. Мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенції, що є необхідним для виконання завдань, пов'язаних з навчанням і роботою. Соціокультурна компетенція, яка має насамперед вирішувати завдання гуманітаризації освіти, спрямована на розвиток розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Вона, згідно з програмою, сприяє розвитку вмінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях та реагування на них.

Вивчення курсу «іноземна мова за професійним спрямуванням» у вищій школі набуває особливої мотивації за умов урахування професійних інтересів студента, його фахової спеціалізації. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації іноземна мова дає можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття. П. Кулагін [40, 57] вбачає у міжпредметній координації засіб для подолання штучних меж між окремими системами знань, що засвоюються студентами в процесі вивчення різних дисциплін. Здійснення такої координації передбачає цілеспрямоване використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості їх використання у викладанні різних дисциплін. Дослідники (П. Кулагін, І. Зверев, В. Максимова та ін.) розрізняють власне інтеграцію, тобто об'єднання декількох навчальних дисциплін в одну, в якій наукові поняття зв'язані загальним змістом і методами викладання, і координацію, тобто ретельно розроблений взаємозв'язок навчальних дисциплін. Оскільки в обох випадках ідеться про міжпредметні зв'язки, розглянемо значення кожного з них.

Інтеграція – процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного і цільного у навчанні – здійснюється через злиття в одному синтезованому курсі (темі, розділі, програмі) елементів різних навчальних предметів, злиття

наукових понять і методів викладання різних дисциплін у загальнонаукові поняття й методи пізнання, комплексування і підсумовування основ наук у розкритті міжпредметних навчальних проблем; це процес зближення і зв'язку наук, що відбувається водночас із процесами їх диференціації [61, 89].

Координація – це узгодження навчальних програм за суміжними предметами з огляду на спільність трактування досліджуваних понять, явищ, процесів і часу їхнього вивчення, тобто ретельно розроблений взаємозв'язок навчальних предметів, що сприяє інтеграції знань.

Під «міжпредметною координацією» ми маємо на увазі постійний динамічний багатосторонній зв'язок у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням та фахових дисциплін, що виступають замовниками спеціальної лексики, необхідної для іншомовного професійного спілкування, якого мають навчити викладачі на заняттях з іноземної мови.

У нашому дослідженні ми, вслід за Р. Гришковою [13, 283], розглядаємо міжпредметну координацію у двох площинах: як необхідність оволодіння філологами, викладачами іноземної мови, спеціальною професійною лексикою для навчання студентів нефілологічних спеціальностей та як використання фахових знань, набутих студентами в процесі навчання майбутньої професії, у вивченні професійно спрямованої іноземної мови. Міжпредметна координація передбачає співпрацю викладачів іноземної мови з викладачами фахових дисциплін для уникнення дублювання навчального матеріалу, корекції навчальних планів, формування у студентів толерантності до різних точок зору на одну проблему, розвитку продуктивного мислення, підтримання стійкого інтересу до вивчення іноземної мови.

Питання здійснення міжпредметної координації у навчанні фахових дисциплін та професійно спрямованої іноземної мови постало у зв'язку з тим, що викладачі іноземної мови як випускники факультетів іноземної філології зазвичай володіють сучасними методиками навчання власне мови та чотирьох її аспектів (читання, говоріння, аудіювання та письма), маючи водночас певні проблеми щодо володіння спеціальною лексикою конкретної фахової

дисципліни, а також підходів і технологій навчання іноземної мови за професійним спрямуванням. З огляду на те, що бурхливий розвиток міжнародних відносин вимагає все більшої кількості викладачів іноземної мови для навчання студентів нефілологічних спеціальностей, виникає проблема адаптації випускників мовних вищих навчальних закладів до викладання іноземної мови для спеціальних цілей.

Іноземна мова професійного спрямування, або, як її, слідом за В. Артемовим, називає О. Тарнопольський [77, 122], «підмова спеціальності», – це специфічна мова окремої спеціальності, яка використовується в текстах однієї тематики, наприклад, підмова медицини, економіки, банківської справи, транспорту тощо. Сам термін «підмова» ввійшов у вітчизняне мовознавство одночасно з виділенням «мови для спеціальних цілей» (LSP – Language for Specific Purposes). Причиною цього слугували значні лексичні, фонетичні та орфографічні розбіжності у варіантах використання мови в повсякденному спілкуванні, літературі та виробництві. Термін «підмова» означає сукупність мовних, переважно лексичних, засобів, що використовуються спеціалістами одного профілю. З одного боку, підмова будь-якої спеціальності багатша від загальної мови за рахунок використання спеціальних слів – термінів і номенів. З іншого боку, вона бідніша, оскільки в ній відсутні виразні засоби загальнолітературної мови (епітети, порівняння, гіперболи та ін.).

О. Тарнопольський, досліджуючи особливості ділової англійської мови в порівнянні з підмовами спеціальностей та загальнонародною мовою, звертає увагу на те, що поняття «підмова спеціальності», введене в науковий обіг В. Артемовим у 1969 році, давно й міцно ввійшло у вітчизняну методику й психологію навчання іноземних мов. За О. Тарнопольським, «підмова спеціальності – це та частина національної мови, яка не є загальнонародною, а обслуговує будь-яку конкретну професійну сферу діяльності, забезпечуючи в ній усну та письмову мовну комунікацію для досягнення професійно-значущих цілей і вирішення професійних задач» [76, 7].

Міжпредметна координація вимагає дотримання певних правил і

процедур на рівні відповідних кафедр і окремих викладачів:

- з'ясування змісту навчальної фахової дисципліни та виділення її соціокультурних аспектів;
- випереджаюче вивчення професійно спрямованого матеріалу рідною мовою для того, щоб викладачу англійської мови не перебирати на себе функції викладання профільних дисциплін, у чому він не є фахівцем;
- коригування навчальних планів для забезпечення послідовності вивчення професійно значущих тем рідною та іноземною мовами;
- проведення інтегрованих занять з профільних дисциплін рідною та англійською мовами з використанням компаративної технології та видів навчальної діяльності, характерних для занять з іноземної мови (моделювання ситуацій, робота в парах, відповіді у вигляді презентацій, дискусії тощо).

У процесі здійснення міжпредметної координації слід враховувати, що окрім загальних особливостей, характерних для всіх студентів-нефілологів, представники кожної окремої спеціальності мають свої, притаманні тільки їм. особливості. Тому в навчанні професійно спрямованої іноземної мови необхідно брати до уваги психологічні, педагогічні та організаційно-технологічні засади організації навчального процесу на різних факультетах.

Міждисциплінарні зв'язки реалізуються у двох напрямках:

1) професійно-орієнтований характер курсу іноземної мови (тематика навчального матеріалу відображає спеціалізацію факультету, термінологію науки; методичні прийоми та засоби підвищують мотивацію навчальної діяльності студентів до здобуття знань та вмінь і використання їх у подальшій професійній діяльності);

2) оптимізований рівень взаємодії зі спеціалізованими кафедрами факультетів (уніфікація деяких аспектів робочих програм з метою одночасного вивчення ряду тем, підготовки курсових та дипломних робіт, рефератів, участі у міжнародних програмах, захисту дипломних робіт англійською мовою та інші види діяльності).

Ізольованість іноземної мови та окремих циклів дисциплін згубно

впливає на становлення особистості фахівця, який володіє лише програмним матеріалом з іноземної мови в контексті своєї майбутньої професії. Тому перед сучасним викладачем іноземної мови стоїть завдання не лише підвести студентів до успішного оволодіння програмним матеріалом, а й навчити їх користуватися іноземною мовою для поповнення своїх фахових знань [50, 117]. Розвиток міждисциплінарних зв'язків є оптимізуючим фактором процесу формування комунікативної компетенції студентів різних факультетів у професійно-орієнтованому спілкуванні.

Отже, у системі вищої професійної освіти дисципліна іноземні мови викладається з орієнтацією на спеціальність студентів. Міжпредметна координація є дієвим засобом укріплення взаємозв'язків у навчанні фахових дисциплін та англійської мови за професійним спрямуванням. Вона також допомагає студенту краще зрозуміти взаємозалежність речей і подій у глобалізованому світі, сприяє цілісному сприйняттю навколишнього середовища. Міжпредметна координація створює умови для актуалізації знань студентів у різних наукових галузях, спонукає до пошуку нової цікавої інформації щодо життя, ведення бізнесу, манери вирішення різнопланових проблем у культурах різних народів. Вона дає змогу кожному студенту відчувати себе дослідником, долучитись до реалій раніше невідомої, чужої культури.

1.3. Мета і завдання викладання іноземних мов у закладах вищої освіти

Освіта повинна готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків – від контактів із найближчим оточенням до глобальних зв'язків [35, 12]. Основа комунікативної компетентності людини полягає в опануванні нею стратегії спілкування, що використовується в різних ситуаціях [9, 14]. У сучасній психології дефініція поняття «комунікативна компетентність» трактується як готовність до діяльності. До її структури

входять три компоненти: когнітивний, мотиваційно-оцінний, конативний (операційний). Складові комунікативної компетентності – це здатність до участі в комунікативних ситуаціях, ситуативна адаптивність, вільне володіння вербальними засобами соціальної поведінки, усвідомлення своїх перцептивних умінь [7, 83].

Комунікативну компетентність характеризують такі здібності особистості, як:

1) здатність робити соціально-психологічний прогноз ситуації, в якій відбудуватиметься спілкування, тобто здатність людини передбачати події;

2) здатність соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації;

3) вміння «вживатися» в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації, тобто робити правильну оцінку позитивних і негативних аспектів ситуації спілкування;

4) здатність здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації (організація уваги партнерів по спілкуванню, стимулювання їх комунікативної активності, управління процесом спілкування).

Вищезазначені складові комунікативної компетентності загалом становлять комунікативний потенціал особистості, який характеризує її комунікативні можливості та визначає якість, успішність її спілкування в різних сферах життєдіяльності.

Отже, у цілому комунікативна компетентність є показником поінформованості суб'єкта спілкування в сфері комунікації, задовільного оволодіння певними правилами, нормами поведінки, спілкування.

Комунікативна компетенція – це здатність людини до спілкування в одному або деяких видах мовленнєвої діяльності, яка являє собою набуту у процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу якість мовної особистості. Протягом життя людина контактує, спілкується з різними людьми. Приклади повсякденного буття свідчать про те,

що успішність нашого життя, його ефективність залежить від вмілої організації процесу спілкування. Саме тому комунікативну компетентність відносять до інтегрованих, базових компетентностей.

У 1996 році Радою Європи прийнято концепцію «ключових компетентностей», які співвідносяться з блоками особистих якостей людини та потребують постійного розвитку. Серед них окремо виділено і комунікативні якості, які виражені необхідністю взаємодіяти з іншими людьми, умінням знаходити та передавати інформацію, виконувати різноманітні соціальні ролі в колективі, застосовувати телекомунікаційні технології тощо.

Особлива увага приділяється таким положенням Ради Європи:

- широкий вибір мов для забезпечення потреб, що пов'язані з розвитком міжнародних обмінів;
- викладання мов місцевих меншостей у разі потреби;
- розвиток компетентності щонайменш з двох іноземних мов для всіх учнів;
- вивчення іноземних мов як безперервний процес, який триває все життя;
- визнання часткових навичок і вмінь;
- знання соціальних, економічних та культурних реалій мов, що вивчаються [84, 10].

Українські вчені визначають такий перелік ключових компетентностей: вміння вчитись, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, здоров'язберігаюча компетентності. Комунікативна компетентність у цьому разі є основою вищезазначених компетентностей.

Розвиток компетентності спілкування дорослих людей неминуче передбачає два процеси:

- набуття нових знань, умінь, досвіду;
- корекцію, зміну вже усталених її форм.

Освіта повинна наділити учнів полікультурними компетенціями (повага, толерантність, культура, здатність жити з людьми інших культур, мов). Згідно з

Національною доктриною розвитку освіти освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. Реалізація мовної стратегії здійснюється комплексним і послідовним впровадженням просвітницьких, нормативно-правових, науково-медичних, роз'яснювальних заходів [35, 183]. Саме тому комунікативну компетентність розглядається як окрему базову компетентність.

Держстандарт і програми з іноземних мов для вищих навчальних закладів України визнають комунікативний підхід провідним у досягненні зазначених в цих документах цілей. Розуміння і впровадження основ комунікативно-орієнтованого навчання є насувною потребою викладацької практики, що продиктовано вимогами сучасного життя. Адже саме комунікативний підхід адекватний меті навчання спілкування.

Суть комунікативного навчання полягає у підготовці студента до участі в процесі іншомовного спілкування в умовах іншомовного спілкування, створених у навчальній аудиторії. Відомий теоретик комунікативної методики Й. Пассов писав, що процес навчання є моделлю процесу спілкування [58, 34].

Створити процес навчання як модель процесу спілкування означає змодельовати основні, принципово важливі, істотні параметри спілкування, до яких належать:

- особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування;
- взаємини і взаємодія мовленнєвих партнерів;
- ситуації як форми функціонування спілкування; змістова основа процесу спілкування;
- система мовленнєвих засобів, яку слід засвоїти для забезпечення комунікативної діяльності в ситуаціях спілкування;
- функціональний характер засвоєння і використання мовленнєвих засобів;
- евристичність (розмаїття зв'язків, що забезпечують динаміку мовлення

і гнучкість у використанні мовленнєвих засобів).

Що ж таке спілкування? Між тими, хто спілкується, завжди існують певні взаємини, а в якийсь момент з'являється потреба як «передумова будь-якої діяльності» [43, 34]. Ця потреба мотивує спілкування. Кожний з тих, хто спілкується, досягає своїх цілей за допомогою таких засобів, як говоріння, аудіювання, читання, письмо, паралінгвістика (інтонація, паузація тощо), проксемика (рухи тіла, пози і т. ін.) та будь-яка спільна діяльність. При цьому спілкування здійснюється трьома способами – інформаційним (обмін думками, ідеями, інтересами, почуттями тощо), інтеракційним (взаємодія під час спілкування) і перцептивним (сприйняття і розуміння людини людиною).

Зміст спілкування виникає від змісту мислення, яке, в свою чергу, «живиться» навколишньої реальністю, оскільки свідомість відображає цю реальність у процесі діяльності людини.

Розрізняють два види засобів спілкування: вербальні і невербальні. До вербальних належать такі види мовленнєвої діяльності:

- а) продуктивні: говоріння і письмо;
- б) рецептивні: аудіювання і читання.

Кожний з цих видів специфічний, тому що ґрунтується на своїх механізмах. У методиці видами мовлення називають ще й монологічне та діалогічне.

До невербальних засобів спілкування належать:

- а) паралінгвістичні (інтонація, паузи, дихання, дикція, темп, гучність, ритміка, тональність, мелодика);
- б) екстралінгвістичні (різні шуми, сміх, плач тощо);
- в) кінестетичні (жести, міміка, контакт очей);
- г) проксематычні (пози, рухи тіла, дистанція, тобто просторово-часова організація спілкування).

Учені вважають, що комунікативний процес є неповним, якщо ми уникаємо невербальних його засобів. Невербальні засоби спілкування виконують такі функції:

- а) акцентують ту або іншу частину вербального повідомлення;
- б) передбачають те, що буде передано вербально;
- в) виражають значення, що суперечить змісту висловлювання;
- г) заповнюють або пояснюють паузи, виражаючи намір продовжити своє висловлювання, пошук слова тощо;
- д) зберігають контакт між співрозмовниками і регулюють потік мовлення;
- є) замінюють окреме слово або фразу.

Комунікація зазвичай здійснюється в двох формах: усній і письмовій, кожна з яких має свою специфіку і виявляє себе в усному (аудіювання і говоріння) та письмовому (читання і письмо) мовленнєвих видах діяльності.

Комунікація — процес активний. Ця активність пов'язана з розумовою діяльністю і комунікативною поведінкою. Комунікативна діяльність має ще одну характеристику — вмотивованість. Спілкування завжди вмотивоване. Людина, як правило, спілкується тому, що в неї є для цього внутрішня причина, мотив. У комунікативно-орієнтованому підході говорять про комунікативну мотивацію. Цілеспрямованість — ще одна з важливих характеристик комунікативної діяльності. Будь-яке висловлювання має якусь мету. Той, хто висловлюється у процесі спілкування, завжди хоче досягти певної мети: переконатися сам або переконати співрозмовника, викликати співчуття або розізлити його, підтримати його думку або висміяти його і т. ін. Такі цілі дослідники називають комунікативними завданнями [12, 20]. Їх розв'язанню і слугує цілеспрямованість комунікації.

Процес комунікації має зв'язок з діяльністю, оскільки «обслуговує» всю іншу діяльність людини. Зв'язок з особистістю також є очевидним. Комунікація багато в чому (якщо не у всьому) зумовлена всіма компонентами особистості. Особистість завжди індивідуальна, характеризується неповторним поєднанням рис, що виявляються в здібностях, характері, інтелекті, у почуттях, психічних процесах, у потребах, ідеалах та інтересах. Перебуваючи в суспільних взаєминах, особистість виявляє свою активність у життєвій позиції, яку вона

виражає в спілкуванні. Вияви особистості в спілкуванні завжди індивідуальні, як вона сама. Безумовно, що й розвиток навичок та вмінь іншомовного спілкування повинен відбуватися в умовах максимального підключення всіх сфер свідомості, всіх компонентів особистості. На це і спрямований комунікативно-орієнтований підхід.

Якщо спробувати дати коротке визначення комунікативно-орієнтованому навчанню іноземної мови, то можна сказати, що це моделювання процесу комунікації. Заняття з іноземної мови за методикою комунікативно-орієнтованого навчання — це модель процесу комунікації іноземною мовою. Це означає, що в основних параметрах таке навчання адекватне процесу реального спілкування. Ця адекватність пояснюється двома основними чинниками:

а) явищем перенесення, без якого будь-яке навчання не має сенсу. Численні дані свідчать про те, що перенесення забезпечується саме усвідомленням (актуальним або інтуїтивним) адекватності умов навчання і умов застосування результатів навчання;

б) явищем мотивації. Безсумнівно, що мотивація забезпечується тим, наскільки повно моделюється в процесі навчання характер спілкування.

Отже, основні параметри процесу комунікації, які потрібно змоделювати в процесі навчання.

1. Діяльнісний характер мовленнєвої поведінки тих, хто спілкується, який повинен втілитися: а) у комунікативній поведінці викладача як учасника процесу спілкування і навчання; б) у комунікативній (мотивованій, активній) поведінці студента як суб'єкта спілкування і навчання.

2. Предметність процесу комунікації, яка повинна бути змодельованою обмеженим, але точним набором предметів обговорення (у межах проблем).

3. Ситуації спілкування, які моделюються як найбільш типові варіанти взаємин тих, хто спілкується.

4. Мовленнєві засоби, що забезпечують процес спілкування і навчання в цих ситуаціях (їх наявність і організація).

Перелічені параметри відображають усі основні якості процесу спілкування: діяльнісний характер, цілеспрямованість і вмотивованість, ситуативне зіставлення, предметність, змістовність. Інтерпретовані методично і використані на заняттях іноземної мови, ці параметри сприяють створенню такого процесу іншомовного навчання, під час якого стає можливим розвиток усіх якостей спілкування.

Комунікативність як підхід до навчання спілкування іноземною мовою охоплює такі основні принципи:

- принцип мовленнєво-мислительної активності;
- принцип орієнтації на особистість студента;
- принцип функціональності;
- принцип ситуативності;
- принцип новизни.

1. Принцип мовленнєво-мислительної активності передбачає мовленнєву спрямованість навчання. Мовленнєва спрямованість стосується завдань для формування навичок і означає використання з цією метою умовно-мовленнєвих, а не мовних завдань.

Мовленнєва спрямованість навчального процесу можлива лише за наявності когнітивної (розумової) активності учнів, яка, головним чином, характеризує їх діяльність. Отже, проблема зводиться до організації мовленнєвого (а не просто навчального) партнерства в навчальному спілкуванні.

Мовленнєве партнерство залежить значною мірою від комунікативної поведінки викладача, що також входить в аспект мовленнєвої спрямованості навчання і зумовлене діяльнісним характером спілкування.

Мовленнєво-мислительна активність студентів – серцевина комунікативного процесу навчання. Постійне практичне користування мовою робить навчання привабливим для учнів та забезпечує засвоєння іншомовного мовлення як засобу спілкування.

Цей принцип передбачає необхідність використання комунікативно

цінного мовленнєвого матеріалу, адекватного тому, що використовується в передбачуваних сферах реальної комунікації. При цьому слід пам'ятати, що спілкування не тематичне – воно змістове; кожний предмет обговорення є наче центром певного «змістового поля», яке за своєю природою евристичне, як евристичне й саме спілкування. Щоб зробити мовленнєвий матеріал комунікативно цінним, тобто таким, який би не залишав байдужим студента, а стимулював його розумово-мовленнєву діяльність, заохочував до іншомовного спілкування, у змістовий компонент спілкування треба включити ті предмети і питання, що є близькими студентам та відповідають їх інтересам.

2. Принцип орієнтації на особистість студента. Комунікативність містить особистісний компонент у навчанні мовленнєвої діяльності, яку слід сприймати як врахування всіх особливостей студента як індивідуальності: його здібностей, умінь здійснювати мовленнєву і навчальну діяльність і, головним чином, його особистісних якостей.

Своє ставлення до інших людина виражає в мовленні. Та оскільки ставлення до інших завжди індивідуальне, тому що світ пізнає жива конкретна особистість, і світ, що оточує кожну особистість, не є однаковим, то і мовлення індивідуальне, особистісне. Принцип орієнтації на особистість учня потребує врахування: контексту діяльності студента; життєвого досвіду студентів; сфери інтересів, бажань, схильностей, духовних потреб; світогляду (поглядів на життя); емоційно-чуттєвої сфери (для «провокування» студентів висловлюватися на захист своєї думки); статусу дитячої чи підліткової особистості в колективі: популярності студента серед товаришів, взаємних симпатій для знаходження мовленнєвих партнерів, призначення ведучого в мовленнєвих групах тощо.

Неврахування цього принципу породжує відрив мовленнєвих дій від реальних почуттів, думок, інтересів, світогляду і т. ін. тобто від практичного ставлення особистості до дійсності. За таких умов викладач змушуватиме учнів розглядати мову лише як деяку формалізовану систему, а не знаряддя спілкування. Мовленнєвий акт у цьому випадку психологічно ізольований від

діяльності особистості, якою є учень.

3. Комунікативність пов'язана з поняттям функціональності. Це означає, що будь-яка мовна одиниця, будь-яка мовна форма виконує в процесі комунікації певні мовленнєві функції. Функціональність може бути засвоєна тільки через функціональність.

Функціональність передбачає опору не на систему мови, а на систему мовленнєвих засобів, яка функціонує в процесі спілкування. Мовленнєві одиниці відрізняються від одиниць мови наявністю мовленнєвої функції. Функція мовленнєвої одиниці — це комунікативне завдання, яке той, хто говорить, розв'язує за її допомогою. Потрібно розрізняти чотири рівні мовленнєвих одиниць: лексична одиниця (слово, стійке словосполучення); вільне словосполучення; фраза; позафразова єдність. Основою організації навчального матеріалу є мовленнєві функції. Способами організації мовленнєвих одиниць називають ситуацію, соціальний контакт і проблему. Формами організації мовленнєвих одиниць усіх рівнів є: мікродіалог і діалог; мікромонолог і розгорнуте повідомлення.

Обов'язковим принципом комунікативного навчання є наступний: володіння системою мовленнєвих засобів однієї мови повинне формуватися через вправи цієї системи всередині неї, а не через її зіставлення із системою мовленнєвих засобів іншої мови.

4. Комунікативний підхід передбачає ситуативність навчання. Якщо не додержуватися принципу ситуативності у навчанні іноземної мови, то ситуативний характер дії навички не буде зафіксований у мозку і перенесення не відбудеться. Саме тому безліч завчених слів і заавтоматизованих граматичних форм залишаються в закутках пам'яті студентів, коли вони змушені підтримати розмову.

Ситуативність здатна відтворити комунікативну реальність і таким чином збуджувати інтерес студентів до реальністю спілкування, що дуже важливо. Комунікативно-орієнтована методика потребує в процесі навчання постійного створення ситуацій, навчання на основі ситуацій, варіювання ситуацій,

реагування на ситуацію тощо. Ситуація є основою в комунікативно-орієнтованому навчанні.

Комунікативна ситуація є окремим випадком діяльності, її клітинкою, формою, в якій здійснюється взаємодія тих, хто спілкується. Передумовою до створення будь-якої ситуації є взаємини комунікантів. Вони можуть бути зумовлені такими основними чинниками: соціальним статусом людини, її діяльністю і досвідом, культурно-етичними критеріями. Взаємодія тих, хто спілкується, виникає під час розв'язування якогось завдання. Ситуація динамічна, тобто змінюється постійно, разом з мовленнєвими діями, залежно від них. Кожна репліка змінює, просуває ситуацію. Навчальна ситуація, звичайно, може бути в певному розумінні статичною. Тоді вона – зафіксована мить мовленнєво-мисленнєвого процесу. Отже, мовленнєва діяльність - неначе нескінченний ланцюг ситуацій.

У практичному навчанні має бути відомо, хто спілкується, які їхні взаємини, яке комунікативне завдання, а також місце і час. Наявність перелічених параметрів ситуації впливатиме на виникнення комунікативних намірів і вибір вербальних і невербальних мовленнєвих засобів спілкування.

Важливо розуміти, у чому полягає відмінність між темою і ситуацією, і як вони порівнюються. Відомо, що в темі можна виділити підтеми, розділи, підрозділи, але не ситуації, бо це взагалі поняття різнопланові, хоч і тісно пов'язані. Тема є, так би мовити, змістовим компонентом ситуації, ситуація «живиться» темою, але не однією, а кількома: комбінації залежать від смислових відношень. Таким чином, ситуація міжтема [59, 71]. Як бачимо, критерії ситуації є втіленням усіх основних ознак комунікативно-орієнтованого навчання.

5. Процес спілкування характеризується, як відомо, постійною зміною предмета розмови, обставин, умов, завдань. Щоб бути адекватним тій або іншій ситуації, той, хто говорить, не може не враховувати новизни всіх компонентів спілкування. Підготувати студента до евристичності спілкування можна завдяки розвитку у нього здібності до адекватного реагування. Звідси п'ятий

принцип навчання мови як засобу комунікації – принцип новизни.

Новизна забезпечує необхідний розвиток мовленнєвого уміння, зокрема його динамічності (непідготовленої мови), здібності перефразувати (якість продуктивності), механізму комбінування, ініціативності висловлювання, темпу мови і особливо стратегії і тактики комуніканта.

Принцип новизни має вирішальне значення для формування гнучкості навички. Динамічність є не що інше, як результат розмаїття тимчасових зв'язків, які, в свою чергу, утворюються залежно від розмаїття умов формування навички [58, 45].

Продуктом принципу новизни у практиці навчання мови є інтерес до навчання, важливість якого важко переоцінити. Знання, засвоєні без інтересу, не забарвлені власним позитивним ставленням, не стають активним надбанням людини. Появі інтересу, його стійкості сприяє якраз новизна матеріалу як за формою, так і за змістом. Принцип новизни, зрештою, зумовлює і нешаблонну організацію навчального процесу, і різноманітність прийомів роботи.

Додержання наведених принципів комунікативності на заняттях з іноземної мови сприяє формуванню і розвитку практичних навичок і вмінь спілкуватись іноземною мовою. При цьому слід пам'ятати, що навчання іноземної мови у має також формувати у студента здатність брати участь у міжкультурній комунікації. Це означає, що іноземна мова – не тільки ще один спосіб спілкування, а й інструмент, за допомогою якого людина повинна увійти в світ іншої культури, ознайомитись із загальнолюдськими цінностями, досягти рівня загальнолюдської свідомості. Ось чому однією з основних цільових настанов у процесі вивчення іноземної мови є розвиток країнознавчої мотивації, основою якої є інтерес до життя людей за кордоном, до культури країни, мова якої вивчається, її народу, а також усвідомлення себе як особистості, яка належить до певної мовної і культурної спільноти.

Важливим є також розвиток в студентів загальномовних, інтелектуальних, пізнавальних здібностей, психічних процесів, що покладені в основу оволодіння іношомовним спілкуванням [24, 94].

Суть методичної концепції, в основі якої лежить комунікативний підхід до процесу навчання, можна визначити як «навчання майбутніх спеціалістів уміти формулювати свої думки засобами іноземної мови. Оволодіваючи професійним спілкуванням, студенти вчаться використовувати мову, враховуючи ситуацію спілкування і прагматичний ефект на партнера з комунікації. Тому оволодіння іноземною мовою має на меті передовсім знання всіх елементів, з яких складається текст, – і мовних (володіння фонемним складом, знання слів, граматичних форм та ін.), і немовних (знання соціальних норм, країнознавчі фонові знання та ін.). Принцип комунікативності передбачає збереження в навчально-мовленнєвій практиці основних характеристик і умов природного процесу спілкування: умотивованість висловлювань, їх спрямування на конкретну особу, ситуативність, варіативність, емоційне забарвлення тощо» [66, 79].

Отже, головна мета вивчення іноземної мови в вищих навчальних закладах освіти полягає у формуванні в тих, хто навчається, комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження людини до іншого соціуму і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві. Опанування студентами іноземної мови сприяє розвитку їхньої здатності використовувати її як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, а також виявляється як засіб міжособистісної взаємодії за умов багатонаціонального і полікультурного світового простору.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ

2.1. Специфіка викладання іноземних мов на факультетах журналістики

Метою практичного курсу іноземної мови в університеті на факультетах журналістики є формування у студентів комунікативної компетенції в іншомовному спілкуванні в усній і письмовій формах з актуалізацією на професійному компоненті, тобто практично професійно орієнтоване оволодіння студентами мовою, що передбачає навички в різних видах мовної діяльності – мовленні, читанні, аудіюванні та письмі.

Особлива увага у викладанні іноземної мови на факультетах журналістики приділяється реалізації професійного і соціокультурного компонентів (розвиток вмінь читання, реферування і анотування текстів за спеціальністю та країнознавчої тематики, монологічного і діалогічного висловлювання у професійній сфері спілкування), тобто студенти повинні:

- читати автентичну літературу зі спеціальності «журналістика» і соціокультурною тематикою для отримання інформації та використання її в подальшій академічній і професійній діяльності;
- реферувати і анотувати наукову літературу зі спеціальності «журналістика»;
- брати участь у професійному журналістському спілкуванні іноземною мовою;
- володіти структурою документознавства країни, мова якої вивчається.

З огляду на педагогічні засади формування іншомовної комунікативної і соціокультурної компетенції студентів факультетів журналістики для втілення в практику навчання іноземної мови нових дидактичних та методичних

принципів (інтерактивності, інтеграції, мовленнєво-мисленнєвої активності, контекстуалізації та домінуючої ролі безперекладної семантизації, раннього професійного спрямування) і впровадження в навчально-виховний процес сучасних підходів до формування іншомовної комунікативної соціокультурної компетенції студентів необхідно:

- дотримуватися принципу раннього професійного спрямування навчання іншомовного спілкування;
- впроваджувати культурологічний підхід до навчання;
- забезпечити відповідність навчання іноземної мови європейським стандартам;
- дотримуватися вмотивованого характеру мовленнєвих дій викладача і студентів;
- здійснити зміну ролі викладача у спілкуванні зі студентами;
- створювати позитивну емоційну атмосферу на заняттях з іноземної мови.

З точки зору професійної педагогіки механізм формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів-журналістів передбачає дотримання певної послідовності в накопиченні соціокультурних знань з опорою на філософське положення щодо переходу кількості в якість. Спираючись на наявні знання студента, його власний життєвий досвід, ставлення до вивчення іноземної мови та зважаючи на дидактичні принципи доступності, посиленості, наступності у викладенні навчального матеріалу, педагог, здійснюючи методичний супровід, веде студента до поступового формування іншомовної соціокультурної компетенції.

Механізм формування іншомовної соціокультурної компетенції включає в себе наступні етапи:

- активізація вже відомого матеріалу з теми паралельно з розвитком загальнопедагогічних навичок рефлексії;
- введення нових соціокультурних понять з опорою на порівняння явищ за схемою «в одній культурі – в іншій культурі»;

- наповнення нових понять зрозумілим змістом через наведення прикладів;

- закріплення нових понять шляхом вживання в стандартних ситуаціях;
- свідоме вживання засвоєного поняття в спонтанному мовленні в нестандартних ситуаціях з одночасним формуванням позитивного ставлення до вивчення іноземної мови.

Шляхи розширення соціокультурних знань студентів у процесі навчання іноземної мови мають на меті:

- максимальне наближення процесу навчання до реальних умов спілкування іноземною мовою, що передбачає відмову від переказу готових текстів та перехід до ситуативного та діалогічного спілкування;

- управління спілкуванням за допомогою ролевих ігор;
- робота в парах, командах, бригадах, динамічних групах;
- створення позитивної толерантної атмосфери під час занять;

- відмова від прилюдного засудження студентів у разі невиконання завдань чи байдужого ставлення до предмета;

- постійне стимулювання позитивних зрушень в оволодінні засобами спілкування, прийнятими в іншомовній культурі;

- порівняльний аналіз реалій рідної та іноземної культур і мов з метою усвідомлення студентами різноманіття людей – носіїв різних культур на нашій планеті;

- наближення переліку тем для обговорення до вікових особливостей студентів різних курсів, їх інтересів, уподобань, професійної журналістської спрямованості;

- використання пошукових та дослідницьких методів навчально-пізнавальної діяльності студентів;

- відмова від поточного втручання в процес мовленнєвої діяльності студентів, перенос корекції помилок на заключний етап заняття;

- урахування рівня сформованості мовної та мовленнєвої компетенції з іноземної мови та загальної навчальної компетенції студентів.

Відповідність європейським освітнім стандартам може бути забезпечена за рахунок використання на заняттях з іноземної мови автентичних посібників у поєднанні з вітчизняними, вдало відібраних текстів для аудіювання, матеріалів з газет (наприклад, «Дайджест для тих, хто вивчає англійську», «Kyiv Post», «Odesa Post») та інших додаткових джерел інформації, оскільки на заняттях ми вивчаємо саме живу іноземну мову, а не підручник. Для досягнення відповідності європейським освітнім стандартам слід ширше використовувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій для навчання іноземної мови та формування й розширення іншомовної соціокультурної компетенції студентів. Різноманітне іншомовне середовище сприяє утриманню стійкого інтересу студентів до вивчення іноземної мови та залученню їх до подальшого самостійного вдосконалення навичок володіння мовою.

Зміст соціокультурної компетенції з іноземної мови визначається метою її формування та вимогами фахової підготовки студентів факультетів журналістики. Виходячи з того, що зміст навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має забезпечити досягнення головної мети – навчити студентів спілкування іноземною мовою на повсякденні, академічні та професійні теми, зміст соціокультурної компетенції підпорядкований формуванню іншомовної комунікативної компетенції, яка складається з мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій. Оскільки сьогодні іноземна мова розглядається більшістю дослідників (С. Ніколаєва, В. Сафонова, П. Сисоєв, Н. Склярєнко, В. Редько та ін.) як засіб міжкультурного спілкування, практичною метою навчання визнається міжкультурна комунікативна компетенція фахівців [3, 148]. Метою формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів факультетів журналістики має стати розуміння ними можливої різниці між їхньою рідною культурою та іншими культурами, а також набуття вмінь долати соціокультурні розбіжності в повсякденному, професійному та академічному спілкуванні.

Професійно орієнтоване читання є складовою іншомовної компетенції фахівців будь-якої галузі. Як зазначають О. Баланаєва, К. Кусько, Л. Лучкіна,

Ю. Семенчук, О. Тарнопольський, читання текстів фахового спрямування розширює можливості ефективного цільового опанування нормативного корпусу професійної інформації й ситуативно прогнозованого специфічного ділового спілкування, сприяючи збагаченню загального й професійно орієнтованого термінологічного вокабуляра як основи плідної інтерактивної мовленнєвої діяльності студентів, а також моделюванню на заняттях тематично прогнозованих ситуацій, характерних для реальної діяльності спеціалістів певного профілю, забезпечуючи тим самим оптимальну результативність формування професійно спрямованої комунікативної мовленнєвої компетенції фахівців відповідної сфери.

Розширення знань про країну, мова якої вивчається, здійснюється, паралельно з іншими видами пізнавальної діяльності, через спеціально відібрані навчальні тексти професійного спрямування, які підпорядковані певним вимогам, серед яких виділимо:

- цілеспрямованість;
- функціональність;
- • країнознавчу актуальність та адекватність;
- адаптованість;
- стимулювання інтересу студентів до іншомовної навчальної діяльності.

Оскільки накопичення й розширення соціокультурних знань про країну виучуваної мови відбувається в площині загально-педагогічного процесу навчання у вищій школі, цілеспрямованість формування іншомовної соціокультурної компетенції відбувається через спеціально відібраний текстовий матеріал, який має комплексно реалізувати цілі навчання іноземної мови студентів факультетів журналістики: практичну, виховну, загальноосвітню та розвиваючу. Так, для реалізації практичної мети тексти повинні моделювати реальні сфери спілкування, комунікативні ситуації та презентувати мовленнєві засоби для їх вирішення; для загальноосвітньої – бути країнознавчо інформативними й аутентичними, тобто відтворювати ситуацію

дійсності в країні, мова якої вивчається; для розвиваючої – сприяти розвитку пам'яті, мислення, творчої уяви студентів тощо.

Функціональність навчальних текстів соціокультурного спрямування полягає в тому, що вони мають відповідати своїм методичним функціям у системі навчання: презентація мовного матеріалу, навчання видам мовленнєвої діяльності, стимулювання дискусії, тексти-моделі вирішення комунікативних завдань, тобто відображати зміст навчання.

Зміст навчальних текстів має містити інформацію як про країну виучуваної мови, так і про рідну країну, зокрема, повинен навчати передавати отриману інформацію. При цьому зміст текстів про культуру іншої країни – це функціональна інформація, а саме – предмет навчального, професійного, культурного й побутового спілкування, в той час як коментар до нього – фонові інформація, яка містить відомості щодо норм та традицій спілкування, в чому й проявляється країнознавча актуальність та адекватність навчального матеріалу.

Адаптованість текстів передбачає, що вони повинні відповідати рівню знань, навичок та вмінь студентів певного етапу навчання. До параметрів, за якими визначається адаптованість тексту, можна віднести: мовленнєву форму (опис, розповідь, міркування, приватний чи діловий лист, документ, рекомендація, інструкція тощо), тему, зміст, мовний матеріал, композицію, зовнішнє оформлення та обсяг тексту. Так, для студентів розповідь виявляється найлегшою та найцікавішою формою за композицією та зовнішнім оформленням (початок події – розвиток – закінчення).

Адаптованість передбачає й опору на вміння, сформовані у студентів у процесі вивчення рідної та іноземної мов у середній школі: знайомство з мовленнєвими формами, різні види роботи з текстом, уміння в реценції та відтворенні прочитаного. Селекція навчальних текстів соціокультурного спрямування, що розглядається нами з позицій фахової підготовки студентів, має сприяти стимулюванню інтересу студентів до навчальної діяльності в професійному плані та до вивчення іноземної мови. Відібрані тексти повинні

бути цікаві з професійної точки зору, в них мають порушуватись питання, пов'язані з фаховим навчальним матеріалом, до того ж вони мають відбивати прагматичні інтереси студентів з огляду на їх майбутню професійну діяльність та бути соціально вмотивованими.

Отже, з точки зору змісту навчального матеріалу для формування й розширення іншомовної соціокультурного компоненту студентів факультетів журналістики, найефективнішими є тексти за професійною тематикою, цікаві за змістом, такі, що мають пізнавальну цінність, містять проблемні ситуації, спонукають до розмірковування і таким чином стимулюють навчальну діяльність взагалі та вивчення іноземної мови зокрема.

Рівні володіння мовою, визначені Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, дозволяють викладачам виявити прогалини у вивченні/підготовці (тобто різницю між початковим та цільовим рівнем студентів, які вивчають конкретний курс), що відображається в термінах міжнародно визнаної шкали мовних досягнень.

Визначення прогалин у вивченні/підготовці має дуже важливе значення для окреслення змісту й тривалості курсу вивчення англійської мови для професійного спілкування. Це слугує цінним орієнтиром як для викладача, так і для студента, тому що допомагає встановити, що є бажаним у даному курсі і чого реально можна досягти.

Враховуючи прагнення України вступити до Європейського Союзу, О. Першукова [63,38] вважає необхідним і виправданим включення до соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови теми, що відображають:

- геополітичний портрет сучасної Європи;
- політичні і соціальні європейські структури;
- історичну спадщину Європи, ідеї державності та свободи у суспільстві;
- загальноєвропейську культуру та європейське культурне розмаїття;
- багатомовність сучасної Європи та лінгвістичні права людини;

- історію розвитку ідеї єдиного загальноєвропейського дому, збереження культурного розмаїття його громадян;
- прагнення до збалансованості інтересів представників різних країн і народів Європи, до проведення спільних акцій, спрямованих на розв'язання екологічних, економічних, соціальних і політичних проблем сучасної Європи і світу.

Оскільки ідеї європейської інтеграції передбачають знайомство з культурою багатьох європейських країн, на заняттях слід звертати увагу студентів на той факт, що кожен народ у Європі має свою культуру, власні традиції, стиль життя, манеру спілкування, систему цінностей тощо. На прикладі вивчення іноземної мови необхідно формувати загальну іншомовну соціокультурну компетенцію студентів, використовуючи для цього нові педагогічні підходи та освітні технології.

У процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням студенти-журналісти зустрічають слова-неологізми, які вже використовуються на сторінках газет та професійної літератури, але ще не ввійшли у словники. Наприклад, в сучасній англійській мові поширилися слова типу *glocalization* = *global* + *local* (глокалізація; від злиття двох слів глобальний та локальний), *stagflation* = *stagnation* + *inflation* (стагфляція; від злиття слів стагнація та інфляція), *comptroller* = *computer control* (комп'ютерний контроль), *Spanglish* = *Spanish* + *English* (той, хто розмовляє іспанською та англійською мовами), *calcuholiс* = *calculator* + *holiс* (людина, що в розрахунках не може обійтись без калькулятора), *shopoholic* (той, хто дуже любить ходити по магазинах), *petroeconomics* = *petrol* + *economics* (економіка, що залежить від запасів пального). Для студентів такі приклади цікаві ще й тим, що вони самі можуть здогадатись про їх значення; для викладача це можливість звернути увагу студента-журналіста на будову мови, її гнучкість, функціональність та стислість. У педагогічному значенні така робота зі словом дуже важлива для утримання інтересу студентів до вивчення іноземної мови. Тому саме підвищена увага до лінгвістичного аспекту соціокультурної компетенції з

іноземної мови має сприяти формуванню навичок правильного вживання нових лексичних одиниць у спонтанному мовленні.

З точки зору педагогічної науки спонтанне мовлення розглядається як таке, що базується на сформованих навичках вживання певних мовних засобів у відповідних ситуаціях спілкування [72, 34]. Спираючись на відмінність навчання іноземної мови від інших дисциплін, що полягає в оволодінні іншомовною мовленнєвою діяльністю, а не в накопиченні знань, теорія навчання та виховання як складові педагогіки служать основою для висвітлення педагогічного аспекту формування іншомовної соціокультурної компетенції.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [18] давно відомі дидактичні принципи навчання доповнено такими, зумовленими сучасною ситуацією на ринку освітніх послуг та праці, принципами:

- інтернаціоналізм та плюрилінгвізм;
- демократія та рівні права;
- прозорість і гнучкість;
- варіативність та інтеграція.

Оскільки Рекомендації Ради Європи є документом міжнародної орієнтації, вони підтримують концепцію європейського громадянства, що створює для студентів надійний фундамент для навчання і відкриває перед ними міжнародні професійні можливості. Плюрилінгвальний підхід виокремлює той факт, що індивідуальний мовний досвід розширюється від рідної мови до мов інших народів. Студент-журналіст розвиває комунікативну компетенцію на основі всіх знань та досвіду користування різними мовами, а самі мови в цьому процесі є взаємопов'язаними і взаємодіють між собою. Виходячи з того, що всі мови і культури рівноправні, жодна мова чи культура не повинна зазнавати дискримінації.

Навчання іноземної мови орієнтується на виховання інтересу до культур наших європейських сусідів, розвиток демократичного суспільства, формування відкритості, толерантності й поваги до несхожості й відмінностей. У більш широкому європейському контексті вивчення іноземних мов в

українських університетах спрямоване не лише на розвиток прагматичної компетенції, але й враховує соціокультурний аспект спільноти, в якій будуть жити й працювати студенти – майбутні фахівці в галузі журналістики. Типова програма з англійської мови за професійним спрямуванням, створена на основі

Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, будує фундамент, на якому вищі навчальні заклади в нашій державі можуть організувати якісне вивчення іноземних мов і таким чином створити своїм студентам можливості для задоволення конкретних комунікативних потреб, необхідних у їхній професії. Сучасні дидактичні принципи викладання й вивчення мов у вищих навчальних закладах нефілологічного спрямування передбачають сприяння усвідомленню мовних міжкультурних особливостей паралельно з зосередженням уваги на розумінні, соціокультурному змісті, текстовому характері комунікації, які активізують і підтримують інтерес студентів до вивчення іноземної мови.

Загальнокультурна компетенція – це основа, на якій будуються й розширюються інші види соціокультурної компетенції. Для успішного міжкультурного спілкування, крім конкретних знань про країну, мова якої вивчається, майбутній фахівець повинен мати високий рівень загальної культури, а також добре знати культуру своєї країни. Вміннями, що входять до складу цієї компетенції, передбачається виділення особливостей своєї національної культури та їх співвіднесення з культурою інших країн. У плані фахової підготовки студентів факультетів журналістики загальнокультурна компетенція виступає тим підґрунтям, яке дозволяє шукати джерела професійно-значущої інформації, аналізувати її, обробляти, здійснювати міжкультурну професійну комунікацію, пов'язуючи існуючу й нову інформацію.

Культурознавча компетенція поєднує в собі знання надбань духовної культури народу, мова якого вивчається, та опанування певних професійно спрямованих мовленнєвих умінь та навичок, необхідних для вузькопрофесійного спілкування та порозуміння.

Лінгвокраїнознавча компетенція поділяється на мовний, мовленнєвий та країнознавчий компоненти. З позицій фахової підготовки студентів-журналістів мовний компонент передбачає володіння необхідною професійною лексикою, знаннями та навичками, достатніми для лінгвістично коректної інтерпретації почутого чи прочитаного іноземною мовою.

Мовленнєвий компонент можна визначити як комплекс мовленнєвих навичок, умінь та комунікативних знань, оволодіння якими дозволить майбутньому фахівцю будувати, наповнювати й варіювати мовлення іноземною мовою в залежності від функціональних чинників спілкування, а також термінологічно коректно та літературно правильно перекладати іншомовну спеціальну літературу рідною мовою.

Країнознавча компетенція виступає як комплекс країнознавчих знань, умінь та навичок, якісне оволодіння якими дозволить майбутньому спеціалісту:

- розпредметити понятійний зміст номінативних одиниць у національно-культурних пластах лексики, фразеології й афористики;
- правильно використовувати країнознавчо маркіровані мовні одиниці в мовленні.

У плані професійної опосередкованої і неопосередкованої комунікації як вербальна, так і невербальна форма набувають важливого значення, оскільки, як доведено психологами, впродовж перших чотирьох хвилин спілкування відбувається особистісна ідентифікація партнерів, встановлюються певні внутрішні зв'язки, від яких залежить, чи відбудеться акт комунікації і чи буде вона ефективною.

Надзвичайно важливим у цьому плані є дотримання норм мовленнєвого етикету. Мовленнєвий етикет визначається як «соціально задані та національно специфічні регулюючі правила мовленнєвої поведінки в ситуаціях встановлення, підтримання та припинення контакту комунікантів у відповідності до їхніх статусно-рольових та особистісних стосунків в офіційній та неофіційній ситуаціях спілкування» [8, 64]. Саме в професійному спілкуванні норми поведінки надзвичайно стандартизовані, і порушення їх

внаслідок незнання правил етикету може мати серйозні наслідки.

Отже, професійний аспект іншомовної соціокультурної компетенції для студентів факультетів журналістики виступає системо утворюючим елементом, навколо якого формуються і розширюються інші види компетенцій. Розглянемо тепер професійний аспект функцій іншомовної соціокультурної компетенції, серед яких вченими-методистами виділяються пізнавальна, інформативна, світоглядна, комунікативна, регулятивна (нормативна), аксіологічна та виховна.

Пізнавальна функція виражається у фіксації в кожен конкретну історичну епоху результатів пізнання навколишнього світу. При цьому шляхом урахування й порівняння досягнень різних культур створюється цілісна картина світу, поєднуються результати емпіричного, наукового, ціннісного й художнього його відображення. Через пізнання різні соціальні спільноти пізнають самі себе, свої суспільні потреби та інтереси, свої особливості й місце у світовій історії, формують своє ставлення до інших суспільних систем.

Фіксація набутих професійних навичок забезпечує їх передачу не тільки від одного покоління наступному, але й від однієї спільноти іншій. З пізнавальною функцією соціокультурної компетенції тісно пов'язана її інформативна функція. Відомо, що соціальний та практичний досвід попередніх поколінь не може передаватись генетичною спадковістю. Опредмечуючись у тих чи інших знакових системах різних народів (у давнину – в усних переказах, пізніше – в літературній мові, нотах, в «мовах» науки та мистецтва), соціальний та професійний досвід попередніх поколінь кожної нації розпредмечується й сприймається новими поколіннями представників даної нації.

Інформаційна функція виконує передачу, трансляцію нагромадженого соціального та професійного досвіду як по «вертикалі» (від попередніх поколінь до нових), так і по «горизонталі» – обмін духовними цінностями, соціальним досвідом та практичними навичками між народами.

Інформаційна функція іншомовної соціокультурної компетенції дозволяє людям – представникам різних націй і країн – здійснювати обмін знаннями, навичками, вміннями, здібностями, тобто своїми сутнісними силами, які нерівні як в середині одного покоління, так і між поколіннями. Вона може виявлятися через спілкування людей, у їх практичній взаємодії, в спільній трудовій діяльності. Тому інформаційна функція нерозривно пов'язана з комунікативною.

Спілкування між людьми здійснюється за допомогою різних засобів, знакових систем, «мов». Кожна нація має не тільки свою мову слів, але й мову жестів, танцю, музики і т. ін., а також – свою мову ритуалів, правил поведінки і норм спілкування. Поряд з національними мовами, які відображають історію народу, своєрідність його психології, існують також інтернаціональні мови, що відіграють важливу роль у міжнаціональному спілкуванні людей. Такою є мова науки, мова понять та формул. Завдяки цій мові наукові досягнення одного народу стають набутком інших народів світу, втілюючись у практичну діяльність спільноти в залежності від рівня розвитку її виробничих сил. Сформована іншомовна соціокультурна компетенція уможливорює не тільки спілкування людей, але й регулювання їх взаємовідносин і діяльності.

Регулятивна функція соціокультурної компетенції реалізується за допомогою певних норм, засвоєння яких необхідне кожному для успішної адаптації в суспільстві. Нормативна функція включає надзвичайно широке коло вимог, які пред'являються до духовного світу людини, її знань, світогляду, моральних якостей тощо. Норми соціалізації проявляються через символіку, певну знакову систему. Характерним прикладом такої символіки виступають правила професійної етики, прийняті в різних спільнотах. У ролі регуляторів поведінки людини виступають не тільки норми, але й зразки поведінки. Норма характеризує не лише вже досягнуте суспільством, але й те, що має статус загальної вимоги. Взірець – це вище, найкраще, досягнуте передовими людьми суспільства, найбільш наближене до ідеалу. В процесі історичного розвитку

людства певні зразки поступово перетворюються в загальну норму поведінки, згодом їм на зміну приходять нові, більш досконалі. У цьому виявляється регулятивна функція зразка. Регулятивна функція СКК підтримується такими нормативними системами, як мораль і право.

Нормативна функція соціокультурної компетенції яскраво виявляється у звичаях та обрядах. Звичаї – це історично сформовані способи поведінки, що мають вигляд доцільних дій, які здійснюються людьми певної спільноти в силу трудової діяльності, під впливом громадської думки, задля відтворення зразка. Звичаї передаються з покоління в покоління. Набравши форми певного стереотипу поведінки, звичай регулює діяльність людей. Закріплюючись із плином часу, звичаї переростають в соціальні й культурні традиції. В основі кожної традиції лежить досвід тієї соціальної групи, яка ним володіє та постійно його відтворює. Провідне значення у функціонуванні будь-якої традиції має діалектика усталеного й мінливого в ній. Відбувається безперервний процес зміни традицій, відмирання консервативних і виникнення нових, що відповідають потребам та інтересам суспільства. У сфері побуту, праці й міжособових відносин соціальна культура має істотний вплив на поведінку людей, регулює їх вчинки, обумовлює вибір матеріальних і духовних цінностей.

Іншомовній соціокультурній компетенції притаманна й аксіологічна (оціночна) функція: вона виражає якісний стан культури як її носія, так і реципієнта. Соціальна культура як система цінностей формує у студента певні ціннісні орієнтири й потреби, оскільки він, сприймаючи ту чи іншу річ або явище, дає їм позитивну або негативну оцінку. В динамічному процесі функціонування соціальної культури відбувається формування духовного обличчя студента, його світогляду, політичних, правових, моральних, художніх, релігійних поглядів, виробляються певні ціннісні орієнтації, моральні установки, культурні смаки, формується багатогранний духовний світ молоді людини.

Особливе місце належить виховній функції. Сформована соціокультурна

компетенція не лише пристосовує людину до певного природного та соціального середовища, сприяє її соціалізації; вона також виступає універсальним фактором саморозвитку людини. Сформована ж іншомовна соціокультурна компетенція дозволить випускнику університету впевнено почуватись у європейському просторі, реалізувати свій фаховий та особистісний потенціал, убезпечить його від можливих непорозумінь і конфліктів у професійній сфері, які можуть виникнути на тлі міжкультурних розбіжностей.

Світоглядна функція соціокультурної компетенції виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну й завершену форму систему чинників духовного світу особи – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових. Світогляд забезпечує органічну єдність елементів свідомості через сприйняття й розуміння світу не в координатах фізичного простору й часу, а в соціокультурному вимірі. В свою чергу світоглядне мислення й світоглядне уявлення в історичному плані черпають зміст у міфології, згодом у релігії й, нарешті, у науковому пізнанні, тобто в тих формах суспільної свідомості, що складають зміст культури.

Основним напрямком культурного впливу на молоду людину є формування світогляду, через який вона включається в різні сфери соціокультурної регуляції. Ефективність формування соціокультурної компетенції прямо залежить від чіткого визначення необхідного рівня комунікативного розвитку, з одного боку, та від знання викладачем компонентного та структурного складу самої іншомовної соціокультурної компетенції, з іншого. Це зумовлює необхідність пошуку змістовного наповнення соціокультурної компетенції з іноземної мови студентів факультетів журналістики.

Згідно з принципом урахування єдності змістовної та процесуальної сторін навчання формування соціокультурної компетенції відбувається як відображення досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до цієї діяльності, а також до партнерів по комунікації в процесі оволодіння

іноземною мовою. Позитивне ставлення студентів до вивчення іноземної мови є запорукою успішного навчання, оскільки іноземна мова – це не просто академічна дисципліна, а ціла освітня галузь, яка створює умови для оволодіння знаннями з багатьох інших предметів: історії, географії, літератури, країнознавства тощо. Предметом вивчення іноземної мови є не лише власне мова, а й мовленнєва взаємодія цією мовою, культура народу – носія мови, а також певні мовні, лінгвокраїнознавчі знання. Головне призначення іноземної мови як освітньої галузі – це оволодіння студентами спілкуванням іноземною мовою, тобто формування комунікативної компетенції, що визначається як «здатність брати участь у реальному спілкуванні іноземною мовою» [45, 89].

До факторів, які блокують взаєморозуміння та взаємодію в процесі спілкування з представниками іншої культури, окрім існуючих стереотипів, безпідставних негативних установок, забобонів, упередження та некритичного засвоєння стандартизованих суджень, нами віднесено також недостатні знання комунікативного рівня вживання розмовних формул, способів мовної реакції на висловлювання співрозмовника, неправильне використання стилістично забарвлених кліше, що призводить до непорозуміння, оскільки кінцева мета спілкування – бути зрозумілим.

Негативні стереотипи тієї чи іншої нації блокують взаємодію, заважають діалогу, входять до фіксованої установки, створюють негативний настрій на сприйняття нової культури, призводять до афективних чи негативних реакцій, до виникнення психологічних бар'єрів, неприйняття чужої культури. Все це може бути причиною небажання вивчати іноземну мову.

Програма з англійської мови для професійного спілкування зміщує акцент зі знання мови як набору окремих елементів на поняття про мову як інтегровану систему умінь і знань. Спрямованість на розвиток інтегрованих мовленнєвих умінь розрахована на те, що вона буде якомога краще узгоджена з цілями і змістом фахової підготовки студентів. Навчання макроумінь має сенс лише тоді, коли ці вміння розглядаються в природному професійному

контексті.

Відомо, що реалії життя в країнах, мова яких вивчається, часом значно відрізняються від наших. Оскільки більшість широко вживаних лексичних одиниць пов'язані саме з соціальною, повсякденною (менше з науковою чи вузькоспеціальною) сферою спілкування, їх активізація в мовленні забезпечує усвідомлення спільності і розбіжностей у стилях життя, системах цінностей, нормах комунікативної поведінки, етикеті народів, мова яких вивчається. Розуміння таких розбіжностей сприяє реалізації виховної функції навчання іноземній мові через виховання толерантного ставлення до чужої мови і культури, порушення стереотипів щодо носіїв мови, їх світосприйняття та звичок, сприяє подоланню культуроцентризму, прищепленню навичок вирішення спірних питань ненасильницьким шляхом та формуванню готовності до життя в полікультурному просторі.

Отже, специфікою викладання іноземних мов на факультетах журналістики є формування у студентів комунікативної компетенції в іншомовному спілкуванні з актуалізацією на професійному і соціокультурному компонентах.

2.2. Іноземні мови у сфері інтересів майбутніх фахівців у галузі журналістики

Програми з іноземних мов для професійного спілкування, укладені з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти у рамках Болонського процесу, висувають високі вимоги до знань і умінь випускників сучасного вищого навчального закладу. Наскільки ж нинішні студенти усвідомлюють необхідність іноземної мови для їхньої навчальної і наступної професійної діяльності, наскільки вони готові відповідати сучасним нормам і стандартам – ці питання потребують ретельного дослідження.

З метою виявлення ролі і місця іноземної мови у сфері інтересів

майбутніх фахівців у галузі журналістики нами було проведене анкетне опитування 60 студентів факультетів журналістики закладів вищої освіти м. Запоріжжя – Запорізького національного університету, Запорізького національного технічного університету і Класичного приватного університету.

Метою проведення експерименту було:

- 1) виявити ступінь сформованості інтересу студентів-журналістів до вивчення іноземної мови,
- 2) дослідити домінуючі мотиви, що спонукають студентів до опанування іноземною мовою,
- 3) встановити фактори, що стоять на заваді успішному оволодінню студентами факультетів журналістики зазначеною навчальною дисципліною,
- 4) виявити рівень міждисциплінарних зв'язків іноземної мови і профільюючих дисциплін,
- 5) проаналізувати ставлення студентів до іноземної мови як обов'язкового навчального курсу,
- 6) прослідкувати дію принципу наступності у вивченні іноземної мови (у загальноосвітній школі і ЗВО).

Респондентам було запропоновано дати відповіді на такі запитання:

1. На Вашу думку, чи користуватиметеся Ви іноземною мовою у Вашій майбутній професійній діяльності?
2. Чи може знання іноземної мови допомогти Вам отримати кращу роботу у майбутньому?
3. Чи користуєтеся Ви виданнями на іноземній мові під час підготовки до занять з профільюючих дисциплін?
4. Чи використовуєте Ви іншомовні джерела у дослідницькій діяльності (під час написання курсових робіт тощо)?
5. Чи маєте ви досвід спілкування іноземною мовою на професійну тематику?
6. Чи вважаєте Ви достатньою кількість аудиторних годин, відведених на вивчення іноземної мови?

7. Скільки часу Ви витрачаєте на підготовку до заняття з іноземної мови?

8. Ви вважаєте кількість часу, затрачуваного Вами на підготовку до занять з іноземної мови: а) зовеликою, б) цілком прийнятною, в) замалою?

9. Ви готуєтеся до занять з іноземної мови: а) в першу чергу, б) нарівні з іншими дисциплінами, в) в останню чергу?

10. Скільки годин на тиждень Ви у середньому виділяєте на самостійне вивчення іноземної мови?

11. Що спонукає Вас до вивчення іноземної мови? Проранжуйте зазначені фактори за ступенем особистої значущості (від найбільш визначального до найменш): цікавість і бажання пізнавати нове; прагнення до самовдосконалення; бажання отримувати високі оцінки на занятті; відчуття обов'язку перед батьками/людьми, які забезпечують Вас фінансово; усвідомлення важливості всіх навчальних дисциплін для професійної підготовки; бажання спілкуватися з представниками інших країн; необхідність знання мови для майбутньої професійної діяльності; можливість кращого працевлаштування у майбутньому.

12. Що з нижчезазначеного негативно впливає на оволодіння Вами іноземною мовою? Позначте усі значимі для Вас фактори: недостатня підготовка в минулому; відсутність терпіння; несумлінність; слабка пам'ять; недостатня кмітливість; рутинна і нецікава підготовка до занять; відсутність перспектив використання мови; боязнь отримати низьку оцінку; тривожність при відповіді на занятті; Ви вважаєте свій рівень знань нижчим порівняно з іншими студентами групи і через це «комплексуєте»; інше.

13. За якою програмою Ви вивчали іноземну мову у середній школі?

14. Як Ви можете оцінити рівень своїх знань іноземної мови, отриманих у середній школі, після вступу до ЗВО?

15. На Вашу думку, Ваш рівень знання іноземної мови за час навчання в університеті: а) погіршився, б) не змінився, в) покращився, г) значно покращився?

Таблиця 2.1

Зведена таблиця узагальнених відповідей студентів закладі вищої освіти на питання опитувальника

№ питання	Узагальнені відповіді респондентів
№1	Позитивно відповіли 53% респондентів Негативно 2% Не визначились 45%
№2	Позитивно відповіли 80% респондентів Негативно 3% Не визначились 17%
№3	Позитивно відповіли 20% респондентів Негативно 80%
№4	Позитивно відповіли 26% респондентів Негативно 74%
№5	Позитивно відповіли 22% респондентів Негативно 78%
№6	Позитивно відповіли 38% респондентів Негативно 62%
№7	У середньому 1 год.
№8	Завеликою 0% Цілком прийнятною 40% Замалою 60%
№9	В першу чергу 5% Нарівні з іншими дисциплінами 73% В останню чергу 22%
№10	Зовсім не займаються самостійним вивченням 30% У середньому 1 год. – 70%
№11	Домінуючі мотиви: 1) можливість кращого працевлаштування у майбутньому, 2) необхідність знання мови для майбутньої діяльності, 3) цікавість і бажання пізнавати нове

Продовження таблиці 2.1

№ питання	Узагальнені відповіді респондентів
№12	Основні бар'єри: 1) недостатня підготовка в минулому, 2) відсутність терпіння
№13	За загальною 68% За поглибленою 32%
№14	Абсолютно недостатній 10% Недостатній 44% Достатній 46%
№15	Погіршився 18% Не змінився 28% Покращився 47% Значно покращився 7%

Аналіз відповідей на запропоновані питання показав, що 80 % з опитаних студентів мають сформований стійкий інтерес до вивчення професійно спрямованої іноземної мови, оскільки вони вважають її запорукою успішності своєї майбутньої кар'єри, реальним шансом отримання гідної роботи у майбутньому. Проте 45 % респондентів висловили сумніви, що дійсно користуватимуться іноземною мовою у своїй майбутній професійній діяльності.

Іноземна мова як навчальна дисципліна посідає достойне місце серед учбових курсів, вивчуваних на факультетах журналістики, оскільки 73 % опитуваних засвідчили, що до занять з іноземної мови вони готуються нарівні з іншими дисциплінами (5 % навіть у першу чергу).

Навчання у вищій школі відбувається під впливом стимулів, бажань і мотивів, які спонукають студента до дії та утворюють мотиваційну сферу. Саме з їх дією пов'язані досягнення мети й успіхів у навчанні.

Мотиваційна сфера навчання – це складне ієрархічне утворення, яке містить у собі і безпосередньо діючі мотиви, і осмислені дії, що впливають із

відповідних форм, принципів та суспільних ідеалів [6, 74]. Ось чому мотиви розрізняють за змістом, ступенем усвідомлення, а також за місцем та значенням у цій ієрархічній структурі, яка формує та активізує потребу студентів у засвоєнні знань.

Соціальні фактори мотивації займають у студентів перше місце в ієрархії мотивів вивчення іноземної мови: домінуючими факторами, що стимулюють студентів-журналістів до вивчення іноземної мови, стали можливість кращого працевлаштування у майбутньому і необхідність знання мови для майбутньої професійної діяльності.

Головними перепонами на шляху опанування іноземною мовою студенти визнають недостатню підготовку в минулому і відсутність терпіння.

Анкетне опитування показало, що у студентів-журналістів слабо розвинуті навички самостійної роботи: 30 % респондентів засвідчили, що взагалі не приділяють часу на самостійне опанування іноземної мови. Науковці ж зазначають, що самостійна пізнавальна діяльність – це провідний чинник інтенсифікації навчання та інтелектуального розвитку кожної особистості [17, 94].

Сучасний соціальний і економічний розвиток України потребує активних і творчих фахівців, які мали б ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку з обраного фаху, могли б самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною діяльністю, а отже, створювати власними силами нові цінності в майбутньому. Крім того, кожний молодий фахівець має усвідомлювати, що з отриманням диплома про професійну освіту його навчання не закінчується – він має бути готовим до безперервної самоосвіти, постійного оновлення своїх знань, умінь адаптуватися до змін і коригувати свою професійну діяльність. Нині, як ніколи, зростають значення й питома вага самостійного вивчення матеріалу.

Більшість тих, хто вступає до вищого навчального закладу, недостатньо володіє методами і прийомами, не завжди знає всі можливі засоби здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Їм доводиться засвоювати нові елементи культури і технології розумової праці. Без навичок самостійної роботи, без

стійкого прагнення до постійного поповнення, оновлення і вдосконалення знань у процесі самостійної роботи навчання у вищому навчальному закладі значно уповільнюється або й зовсім унеможлиблюється. Завдання викладача – допомогти студентам учитися самостійно, створити оптимальні умови для самостійної роботи й активізувати її [29, 147].

Аналіз теорії і практики організації самостійної пізнавальної роботи студентів у вищих навчальних закладах освіти дає можливість виділити такі етапи підготовки студентів до самостійної пізнавальної діяльності.

Етап створення мотивації:

а) цілеспрямовано акцентувати увагу студента на особливому значенні самостійної роботи серед усіх форм навчання. Для цього необхідно перед початком занять на кожному курсі надати студентам: інформацію про вимоги до самостійної роботи у вищому навчальному закладі, видати на початку вивчення дисципліни комплект інформаційно-методичних матеріалів, що відображають зміст дисципліни, мету і значення системи знань для майбутньої професійної діяльності, методи оволодіння системою знань та умінь, хід навчання; розробити план-графік самостійної роботи студентів з дисципліни та видати його на початку вивчення дисципліни; інформувати про порівняльну ефективність роботи з метою цілеспрямованого створення педагогічних умов для стимулювання внутрішньої конкуренції;

б) запропонувати студентам обґрунтовані норми часу на ті чи інші форми навчальної роботи, а також давати їм завдання для самостійної підготовки з урахуванням цих норм. Наявність і цілеспрямоване виконання нехай не дуже точних, але погоджених норм дисциплінує та організовує студентів.

Технологічний етап самостійної пізнавальної роботи. Викладач, як організатор самостійної роботи студентів, визначає обсяг матеріалу, що виноситься на самостійну роботу та опрацювання мотиваційних і технічних аспектів підготовки студентів до неї. При цьому слід враховувати недостатній рівень відповідних умінь і навичок студентів. Не всі з них уміють планувати свою самостійну роботу (підготовку практичних занять, екзаменів),

орієнтуватися в джерелах знань; конспектувати; збагачуватися новими знаннями; запам'ятовувати необхідні дані, що заважає їм засвоїти навіть доволі простий матеріал.

Таким чином, викладач повинен виконати такі завдання:

- а) обґрунтовано визначити обсяг матеріалу, що виноситься на самостійну роботу;
- б) опрацювати мотиваційний і технічний аспекти підготовки студентів до неї.

Важливо підкреслити вагомість діалогічної взаємодії на практичних заняттях.

Організаційний етап: ефективність та результативність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від викладача, від того, як він здійснює індивідуалізацію та диференціацію самостійної пізнавальної і виробничої діяльності майбутніх фахівців.

Об'єктом навчальної діяльності студента є завдання, які виконуються і в системі аудиторних занять, й у вільний від них час. Завдання для самостійної роботи мають такі функції: пізнавально-практичну; навчально-розвивальну; спонукальну; діагностичну; технологічну; виховну. Частина або всі зазначені функції мають інтегруватися в комплексну функцію залежно від місця цих завдань у системі.

Ефективність самостійної роботи студентів залежить від частоти і глибини контролю. Головною вимогою до контролю є його стимулюючий характер. Цьому сприяють диференційованість, індивідуалізація, системність, всеосяжність, розвивальний характер, систематичність, своєчасність, невідкладність, різноманітність форм, об'єктивність, дієвість, діагностичність, інформативність [17, 95].

Формування комплексної мотивації під час вивчення іноземних мов залежить від ступеня систематизації міжпредметних зв'язків [6, 74]. Синхронне вивчення іноземної мови і спеціальних предметів зумовлює взаємодоповнення знань, одержаних студентами на заняттях з фахових дисциплін і з іноземної

мови, полегшує предметне сприймання іншомовних матеріалів.

Одним із важливих методів роботи зі студентами є, на нашу думку, метод емоційного стимулювання: створення викладачем емоційно-психологічного контакту з аудиторією, виникнення позитивних емоцій у ставленні до навчальної діяльності, її змісту, форм і методів. Це насамперед створення ситуації успіху в досягненні поставленої мети, яка являє собою створення низки ситуацій, під час яких студент показує гарні результати [6, 75].

В умовах немовних факультетів іноземна мова є засобом вирішення комунікативних пізнавальних і професійних завдань. Одним із шляхів підвищення зацікавленості до вивчення іноземної мови є різноманітність засобів і прийомів роботи, використання активних форм навчання. Ми вважаємо, що ділові та рольові ігри є одним з найцікавіших прийомів, оскільки вони не тільки наближають мовленнєву діяльність до сучасних вимог і допомагають розвивати навички спілкування, сприяють ефективному відпрацюванню мовного програмного матеріалу, а й забезпечують практичну спрямованість навчання. Рольові та ділові ігри слугують основою для формування професійних навичок і вмінь. Організуючи подібні ігри на заняттях з іноземної мови, викладач має керуватися такими положеннями: зняття психологічної напруги на занятті, яка пов'язана з виправленням помилок; оброблення мовного матеріалу напередодні; формування основних навичок діалогічного спілкування; врахування навчально-професійної значущої гри; особистісних характеристик студентів при розподілі ролей.

До ділових ігор можна віднести студентську конференцію за підсумками практики; бесіди за «круглим столом»; ведення переговорів; укладання контрактів; ділове листування; спілкування з закордонними колегами і т. ін. Зміст ігрових запитань відповідає програмним вимогам з іноземних мов для немовних спеціальностей ЗВО.

Способи створення і підтримки ігрової ситуації визначаються змістом навчального матеріалу, рівнем знань студентів, варіантом гри. До них можна віднести такі:

- інструктування (роз'яснення правил ігрових дій і вимог до учасників);
- активізація учасників (підбадьорення, критичні зауваження тощо);
- коригування поведінки учасників гри (додаткові запитання, підказка і т. ін.);
- поетапна і підсумкова оцінка (і викладачем, і студентом).

У соціальній психології слово «роль» означає досить стійкий шаблон поведінки, що відтворюється індивідом. Від правильного підбору ролей та оперування ними значною мірою залежить результативність навчання іншомовного мовленнєвого спілкування. Завдання викладача полягає не тільки в тому, щоб розподілити ролі, враховуючи темперамент і характер учасників гри, а й навчити їх бачити і враховувати психофізіологічні особливості своїх партнерів у рольовому спілкуванні. При цьому особливе значення мають такі фактори: поведінка викладача, створена ним атмосфера занять, індивідуальний підхід до студентів. Успіх гри може бути забезпечений лише в тому випадку, якщо викладач зуміє створити атмосферу, вільну від страху перед кожним висловлюванням, цікаво і різноманітно організувати роботу, самостійно брати участь у грі, буде максимально витриманим, зможе показати учасникам гри, що він цінує їх і поважає. Інколи студент сам може виступати в ролі викладача під час гри, оцінюючи роботу однокурсників та готуючись до заняття, щоб самому мати гарну підготовку й уміти подати матеріал студентам. Іншим прийомом є створення ситуації, коли студент виступає в ролі перекладача, інформатора, консультанта, ведучого.

Студентам дуже цікаво працювати в парі, що створює емоційно позитивне поле, відчуття співпереживання та зацікавленості. Під час такої роботи студенти допомагають один одному, виправляють свої помилки, коригують усне мовлення.

Ділові та рольові ігри сприяють вирішенню завдань спілкування, допомагають орієнтуватись у психологічних ситуаціях у колективі, регулюють міжособові й внутрішньоколективні відносини, допомагають керувати своїм настроєм і поведінкою. Активізуюча функція ділових та рольових ігор допомагає

стимулювати у студентів пізнавальні процеси (сприйняття, самостійне логічне мислення), їхні інтереси. Інформаційна функція пов'язана зі спрямованістю і характером змісту ділових та рольових ігор, яка відображає соціальну, психолого-педагогічну і методичну проблематику.

Ділові та рольові ігри наближають навчальний процес до реальних потреб у знаннях та їх практичному використанні, забезпечують перехід від пізнавальної мотивації до професійної. Вони сприяють розвитку самонавчання, забезпечують перехід до самоорганізації і саморегуляції дій та діяльності самими студентами. Ділові та рольові ігри у ЗВО виступають не стільки засобом перевірки засвоєного теоретичного матеріалу, скільки засобом розвитку особистості майбутнього спеціаліста будь-якої галузі.

У процесі гри можна виділити і розглянути будь-яку проблему чи ситуацію. Особливо ефективні ті ділові та рольові ігри, в яких є елемент змагань. Гра викликає сильне емоційне піднесення у студентів, активізує їхні інтелектуальні, духовні і фізичні сили. Дуже важливим є і те, що у процесі гри неодмінно присутня уявна ситуація.

Отже, використання ділових та рольових ігор у навчальному процесі при вивченні іноземної мови на немовних факультетах сприяє підвищенню інтересу до предмета, що не тільки допомагає краще вивчити його, а й орієнтуватися в немовних ситуаціях, пов'язаних із майбутнім фахом студента, і тим самим активізують його пізнавальну діяльність.

Важливий також метод розвитку пізнавального інтересу, що готує сприйняття навчального матеріалу: це і цікавий зміст текстів, і створення ситуацій творчого пошуку, коли пошукові групи по три-чотири студенти підбирають матеріали із заданої теми, а потім влаштовується дискусія. Перед такими групами ставляться завдання, які готують базу для подальшого навчального процесу. Це може бути обмін досвідом, інформацією, почерпнутою з інших джерел, дискусія, яку можна проводити, коли є досить високий рівень володіння іноземною мовою, уміння і навички сформулювати та викласти свою думку. У практичній роботі часто використовуються такі форми дискусії:

«круглий стіл»; бесіда, коли чотири-п'ять студентів ведуть бесіду з іншою частиною групи; симпозіум, коли кожен студент готує повідомлення з теми на 4-5 хвилин або виступає з доповіддю; дебати, обговорення виступів представників інших груп.

Моделювання ситуацій іншомовного спілкування, яке мотиваційно та емоційно стимулює студентів-журналістів у навчанні іноземної мови, вирішує професійно-предметні завдання, проблемно-ситуативні задачі. Головна мета їх – засвоєння студентами алгоритмів професійної мовної поведінки в ситуаціях іншомовного спілкування.

Важливим є більш серйозне ставлення викладачів до залучення студентів у дослідницьку діяльність, котра може стати і найбільш ефективним засобом отримання нових знань, розвитку комунікативної, міжкультурної, навчальної, дослідницької і інших компетенцій.

На нашу думку, процес вивчення професійно спрямованої іноземної мови має бути центрований на особистості студента з урахуванням його мотивації до вивчення іноземної мови, інтересів, спрямування особистості, загальної мовної підготовки.

Отже, анкетне опитування студентів факультетів журналістики показало, що більшість опитаних студентів мають сформований стійкий інтерес до вивчення професійно спрямованої іноземної мови, оскільки вважають її запорукою успішності своєї майбутньої професійної діяльності, ставлять її в один ряд з іншими дисциплінами. Проте спостерігається низький рівень навичок самостійної роботи студентів над опануванням мовою і слабкість міждисциплінарних зв'язків.

ВИСНОВКИ

Розширення міжнародних зв'язків, залучення все більшої кількості людей різних професій до міжнародного спілкування й співробітництва висуває нові вимоги до випускника вищої школи, серед яких, зокрема, володіння принаймні однією іноземною мовою.

У системі вищої освіти іноземна мова є загальнообов'язковою дисципліною гуманітарного циклу. На факультетах, відмінних від відмінних від факультетів іноземних мов, вона вивчається за професійним спрямуванням. Вкладання професійно спрямованої іноземної мови відбувається на основі міжпредметної координації – постійного динамічного багатостороннього зв'язку з фаховими дисциплінами, що виступають замовниками спеціального вокабуляру, необхідного для іншомовного професійного спілкування, якого мають навчити на заняттях з іноземної мови.

Відмінність навчання іноземної мови від інших дисциплін полягає в оволодінні іншомовною мовленнєвою діяльністю, а не в накопиченні знань. Іноземна мова, на відміну від інших дисциплін, є одночасно і метою, і засобом навчання.

Основними засадами вивчення іноземної мови у вищій школі мають бути комунікативна спрямованість, наступність і особиста творчість студента в навчальному процесі. Студенти повинні уміти продемонструвати: здатність ефективно використовувати іноземну мову і в спілкуванні в реальних життєвих ситуаціях, і для набуття та розвитку знань; володіння мовленнєвими вміннями (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом) на загальному базовому рівні; знання основних синтаксичних, семантичних, граматичних та фонетичних закономірностей іноземної мови; здатність орієнтуватись у соціокультурних аспектах країни, мова якої вивчається, використовувати вміння, набуті під час навчання, відповідно до комунікативної ситуації; здатність використовувати навчальний досвід, набутий у вищій школі, для подальшої самостійної роботи з

метою самовдосконалення; здатність використовувати автентичний іншомовний матеріал з метою самоосвіти і в особистих цілях.

Головне призначення іноземної мови – стати засобом спілкування студентів завдяки сформованим комунікативним умінням. Якщо студенти навчаються розмовляти, слухати, читати і писати іноземною мовою, вони забезпечать собі доступ до інших національних культур і тим самим до світової культури. Це буде істотним внеском у підвищення рівня їхньої гуманітарної освіти та розширення світогляду.

На факультетах журналістики особлива увага у викладанні іноземної мови приділяється реалізації професійного і соціокультурного компонентів комунікативної компетенції, оскільки від журналіста як передавача інформації очікується адекватне відтворення подій, коректний аналіз і коментар того, що відбувається.

З метою виявлення ролі і місця іноземної мови у сфері інтересів майбутніх фахівців у галузі журналістики нами було проведено анкетне опитування, яке показало, що більшість опитаних студентів мають сформований стійкий інтерес до вивчення професійно спрямованої іноземної мови, оскільки вони вважають її запорукою успішності своєї майбутньої кар'єри, реальним шансом отримання гідної роботи у майбутньому.

Іноземна мова як навчальна дисципліна посідає достойне місце серед учбових курсів, вивчуваних на факультетах журналістики, оскільки 73 % опитуваних засвідчили, що до занять з іноземної мови вони готуються нарівні з іншими дисциплінами. Перше місце в ієрархії мотивів вивчення іноземної мови посідають соціальні фактори: домінуючими мотивами, що стимулюють студентів-журналістів до вивчення іноземної мови, виявилися можливість кращого працевлаштування у майбутньому і необхідність знання мови для майбутньої професійної діяльності. Основними бар'єрами на шляху до опанування іноземною мовою студенти-журналісти визнають недостатню підготовку в минулому і відсутність терпіння під час виконання домашніх завдань.

Аналіз анкетного опитування виявив, що рівень міждисциплінарних зв'язків іноземної мови і профільюючих дисциплін факультетів журналістики є низьким – студенти майже не користуються іншомовними джерелами під час підготовки до занять з профільюючих дисциплін і у дослідницькій діяльності (під час написання курсових робіт тощо).

Європейські стандарти навчання в університеті передбачають, що дві третини навчальної діяльності випадають на самостійну роботу студента, що перегукується з європейською концепцією «навчання впродовж усього життя». Однак наше анкетне опитування показало, що у студентів-журналістів ще слабо розвинуті навички самостійної роботи: 30 % респондентів засвідчили, що взагалі не приділяють часу на самостійне опанування іноземної мови. У зв'язку з цим нами було запропоновано засоби налаштування студентів на самостійну пізнавальну діяльність.

Слід зазначити, що хоча статус іноземної мови і якість її викладання і володіння нею в наш час значно виросли, виникли і нові проблеми, з вирішенням яких не можна зволікати в силу прискорення процесів розвитку суспільства в цілому і сфери освіти зокрема. Однією з таких проблем є, наприклад, все більший «наступ» англійської мови і поступове «витіснення» інших іноземних мов, що відбувається у шкільному і університетському навчальному просторі нашої країни.

Проведене нами дослідження не претендує на всебічність аналізу досліджуваної проблеми. Визначення ролі і місця іноземних мов у структурі професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. Київ : Знання України, 2002. 578 с.
2. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. 2001. № 2. С. 5-9.
3. Артемьева О. А., Макеева М. Н., Мильруд Р. П. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной компетенции. Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005. 160 с.
4. Базиляк Н. Мовні стратегії в полікультурному просторі. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 85-90.
5. Басіна А. Від багатомовного розмаїття до багатомовної освіти: Сучасна система європейської освіти і проекти з розвитку мовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2007. № 4. С. 18-24.
6. Бужикова Р. Мотиваційне та емоційне стимулювання студентів-нефілологів у процесі навчання. *Вища освіта України*. 2004. № 4. С. 73-76.
7. Булгакова В. Адаптувати людину до життя: До питання про відношення понять «комунікативна компетентність» та «комунікативна компетенція». *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2005. № 6. С. 82-86.
8. Ванівська О. Особливості реалізації мовних стратегій у сучасній вищій школі. *Вища освіта України*. 2006. № 4. С. 67-73.
9. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шляхи освіти*. 2001. № 3. С. 13-16.
10. Гаврилюк Л. В. Іноземна мова як засіб соціалізації студентської молоді в умовах євроінтеграції. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2007. Вип. 42. С. 128-132.
11. Гаврилюк Л. В. Роль іноземної мови у процесі соціальної адаптації майбутнього спеціаліста. *Педагогіка і психологія формування творчої*

- особистості: проблеми і пошуки*. 2007. Вип. 44. С. 134-138.
12. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. 2005. № 2. С. 17-24.
  13. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.
  14. Гук Н. П. Мотиви вивчення іноземної мови в медичному ВНЗ I-II рівнів акредитації. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2007. Вип. 42. С. 154-158.
  15. Гульпа Л. Загальноєвропейські тенденції розвитку сучасної мовної освіти в контексті рекомендацій Ради Європи. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2008. № 5-6. С. 60–71.
  16. Єрмоменко Т. Є. Особистісно орієнтоване навчання іноземної мови у вищій школі. *Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К.Д. Ушинського*. 2002. Вип. 10. С. 135-138.
  17. Жижко Т. Інтенсифікація професійної підготовки студентів: системний підхід. *Вища освіта України*. 2004. № 1. С. 92-96.
  18. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання . Київ : Ленвіт, 2003. 273 с. URL: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf>.
  19. Загірняк М., Гордієнко М. До вирішення проблеми підготовки з іноземної мови для професійного спілкування майбутніх інженерів. *Вища освіта України*. 2007. № 4. С. 107-111.
  20. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва : Просвещение, 1991. 222 с.
  21. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ : Віпол, 2000. 636 с.
  22. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. Київ :

- Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 231 с.
23. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
  24. Карп'юк О. Навчання як модель успішного життя: Основні критерії навчання іншомовного спілкування за комунікативно-орієнтованою методикою. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2005. № 4. С. 86-94.
  25. Квятковський С. Меморандум Європейської комісії «Навчання протягом усього життя». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : науково-методичний журнал. Київ, 2002. Вип. 3 (7). С. 11-19.
  26. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. Москва : Изд-во МГУ, 1986. 176 с.
  27. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике (Анализ зарубежного опыта). Рига : НПЦ «Эксперимент», 1995. 176 с.
  28. Козаков В. А. Вища освіта в Україні та у світі: проблема цілей і їх реалізації. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 1997. 290 с.
  29. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. Київ : Вища школа., 1990. 248 с.
  30. Козлакова Г., Копил Г. Сучасні аспекти європейської політики вивчення іноземних мов в університетах. *Вища освіта України*. 2004. № 2. С. 83-87.
  31. Козлітін В. Д. Основні напрями світових глобалізаційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст., дискусії між глобалістами та антиглобалістами про їх наслідки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Історія та географія*. 2004. Вип. 17. С. 26-30.
  32. Конащук В. В. Регіоналізація вищої школи: проблеми і перспективи. *Вища освіта України*. 2003. № 1. С. 36-38.
  33. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Академія, 1999. 288 с.

34. Краевский В. В. Содержание образования: вперёд к прошлому. Москва : Педагогическое общество России, 2000. 36 с.
35. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми перспективи). Київ : Грамота, 2003. 216 с.
36. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста. Москва : Высшая школа, 1990. 87 с.
37. Крючков Г. Стратегія навчання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2002. № 1-2. С. 3-25.
38. Крючков Г. Від Болонського процесу до Європейського простору вищої освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2008. № 2. С. 82-85.
39. Кудін В. О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. Харків : НТУ «ХПІ», 2002. 207 с.
40. Кулагин П. Г. Межпредметные связи в процессе обучения. Москва : Просвещение, 1981. 96 с.
41. Лазарук Г. Комп'ютерне тестування як засіб перевірки якості знань з іноземної мови студентів ВТНЗ. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 43-47.
42. Левитес Д. Г. Практика обучения: современные образовательные технологии. Москва; Воронеж, 1998. 288 с.
43. Леонтьев А. Н. Некоторые вопросы психологии обучения речи на иностранном языке. Москва : Просвещение, 1971. 189 с.
44. Лузік Е. В. Системний підхід до формування професійних якостей особистості у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 4. С. 45-49.
45. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков. Москва : Высшая школа, 1981. 160 с.
46. Мадзігон В. М. Ключові проблеми інформатизації освіти. *Освіта України*. 2001. № 44. С. 61-68.
47. Мазий Л. Ф. Условия формирования иноязычной профессиональной компетентности. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського*

- державного лінгвістичного університету*. Київ, 2000. С. 592–595.
48. Маригодов В. К., Слободянюк А. А., Мочалов Д. Э. Системный подход к классификации методов научных исследований в педагогике. *Специалист*. 2002. № 6. С. 27-30.
  49. Марігодов В. К., Слободянюк А. А., Козлакова Г. О. Освітня система як технологічний комплекс. *Проблеми освіти*. 2000. Вип. 22. С. 51-56.
  50. Мельник А. Навчатися для удосконалення: Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення іноземної мови у вищих медичних навчальних закладах І-ІІ рівнів акредитації. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2007. № 2. С. 116-120.
  51. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 460 с.
  52. Михальченко М. Взаємовідносини України з Європейським Союзом у світлі нової пере структуризації світу. *Вища освіта України*. 2004. № 2. С. 6-13.
  53. Морська Л. І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей. *Іноземні мови*. 2002. № 2. С. 23-24.
  54. Мчедлова М. М. Глобальный мир и сохранение самобытности. *Вестник МГУ. Политические науки*. 2002. № 3. С. 104-112.
  55. Николаева С. Ю. Индивидуализация обучения иностранным языкам : монография. Киев : Вища школа, 1987. 140 с.
  56. Ніколаєва С. Ю. Сучасні тенденції формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів початкової школи. *Іноземні мови*. 2012. № 1. С. 42-51.
  57. Основы межкультурной коммуникации: учебник для вузов / под ред. А. П. Садохина. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 352 с.
  58. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. Москва : Просвещение, 1991. 208 с.
  59. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному

- общению. Москва : Русский язык, 1989. 276 с.
60. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. Липецк : ЛГПИ – РЦИО, 2000. 216 с.
61. Педагогічний словник / редкол. М. Д. Ярмаченко та ін. Київ : Педагогічна думка, 2000. 516 с.
62. Першукова О. О. Переосмислити мету. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2004. № 4. С. 116-122.
63. Першукова О. У пошуках «ідеального» підходу: Інтеграція сучасних підходів до навчання іноземних мов у країнах Європи. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2009. № 1. С. 37-46.
64. Першукова О. Формуючи «європейську свідомість»: Європейський досвід структурування соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2005. № 2. С. 106-117.
65. Петровский А. В. Быть личностью. Москва : Педагогика, 1990. 112 с.
66. Поважна Л. І. Педагогічні інновації у практиці підготовки фахівців сфери туризму. *Проблеми освіти*. 2000. Вип. 22. С.75-84.
67. Поляков О. Г. Об иностранном языке как учебном предмете и дисциплине в школе и вузе, языковых специальностях и науках о языке и его преподавании. *Иностранные языки в школе*. 2009. № 1. С. 18-21.
68. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва та ін. Київ : Ленвіт, 2005. 119 с.
69. Россихина Г. Н. Новый англо-немецкий язык: угроза или реальность? *Филологические науки*. 2001. № 2. С. 109-116.
70. Пуховська Л. П. Педагогічна освіта в контексті соціального розвитку західноєвропейського суспільства. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 173-182.
71. Саєнко Н. В. Шляхи гуманітаризації змісту освіти в процесі навчання іноземних мов у ВТНЗ. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Запоріжжя, 2007. Вип. 42. С. 353-356.

72. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию. Київ : Рад. школа, 1983. 118 с.
73. Скубишевська О. Мовні стратегії інноваційної освіти. *Вища освіта України*. 2007. № 4. С. 51-55.
74. Скубишевська О. Мовні стратегії в полікультурному середовищі. *Вища освіта України*. 20087. № 2. С. 45-51.
75. Смирнов И. Б. Актуальные вопросы преподавания немецкого языка в средней школе: учебно-методическое пособие для учителя. Санкт-Петербург : КАРО, 2005. 160 с.
76. Тарнопольский О. Б., Кожушко С. П. Методика обучения английскому языку для делового общения. Киев : Ленвит, 2004. 192 с.
77. Тарнопольський О. Б., Склярєнко Н. К. Стандарти комунікативної поведінки у США : посібник для студентів старших курсів, які вивчають англійську мову як спеціальність. Київ: Видавничий центр КДЛУ, 2000. 175 с.
78. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособ. Москва : Слово/Slovo, 2000. 264 с.
79. Фармановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
80. Чевичелова О. О. Глобалізаційні процеси як фактор підвищення мотивації вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей ВНЗ. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Запоріжжя, 2007. Вип. 42. С. 382-385.